

พัฒนาการของ องค์การจัดตั้ง

กรรมกร ในประเทศไทย

พ.ศ. 2401-2475*

สังคิต พิริยะรังสรรค์

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงได้ด้วยการสนับสนุนของ
รศ.ดร. วารินทร์ วงศ์หาญเขาวี และ รศ.ดร. อมรา
พงศาพิชญ์ ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสถาบัน
วิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้เขียนใคร่ขอ
ขอบคุณอย่างสูงต่ออาจารย์ทั้งสองท่านไว้ ณ โอกาสนี้
ผู้เขียนได้รับความกรุณา และการช่วยเหลืออย่าง
ดีจาก รศ.ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคุณจรรยา
นาถสุภา ทำให้สามารถติดตามข้อมูลสำคัญได้

หากปราศจากความเอื้ออารีย์ของคุณบ๊วยช้อย อุตริ-
เดช และครอบครัว ตลอดจนถึงแม่ กิจภัสวดี
แล้วงานชิ้นนี้ยากที่จะสำเร็จสมบูรณ์ได้

ขอบคุณเพื่อนๆและผู้ช่วยนักวิจัยทุกท่านที่ได้
ช่วยเหลือในการให้ข้อคิดเห็นอันมีค่าต่อผม ตลอดจน
รวบรวมข้อมูล และถอดเทป จนกระทั่งงานสำเร็จเสร็จ
สัมฤทธิ์ด้วยดี คุณวิรัตน์พร เศษรัชต์กิจ คุณเกรียงกมล
เลาห์ไพโรจน์ คุณธรรมวิทย์ เทอดอุดมธรรม คุณ
สุราษฎร์ ชิมประเสริฐ คุณกัญญา ทานิชกุล คุณพรเพ็ญ
แสงมุกดา คุณพรจิเรทร์ สิริสวัสดิ์สา คุณนัททิพย์
บุญถนอม คุณกฤษ เอื้อวงศ์ คุณจักรชัย สวงนทรพิชัย
และอีกหลายท่านที่มิได้ระบุนามไว้ ณ ที่นี้ ขอได้รับ
กราบขอบคุณอย่างจริงใจจากผม

ขอขอบคุณ ผศ. แด ดิลกวิทยรัตน์ และคุณ
กรรณชญา พุ่มพมิข ที่ช่วยอ่านต้นฉบับและได้ให้คำ
แนะนำและคำวิจารณ์ที่กล้าท้วงติงเป็นนออย่างยิ่ง

1

การศึกษาประวัติศาสตร์ของกรรมกรใน
ประเทศไทยเท่าที่เป็นมายังมีขีดจำกัดอยู่ค่อนข้าง
มาก งานเขียนส่วนใหญ่ที่เป็นภาษาไทยอาศัยข้อ
มูลสำคัญจาก *Virginia Thompson, Labour
Problem in Southeast Asia* (1947),
*William G. Skinner, Chinese Society
in Thailand* (1965), และ *James C. Ingram,
Economic Change in Thailand 1850-1970*
(1971) กันเป็นพื้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานเขียนด้านกรรมกร
การพึ่งพาข้อมูลของ ทอมป์สัน มีอยู่ในระดับสูง
มาก ข้อที่น่าสังเกตก็คือ ข้อมูลของทอมป์สันเป็น
เพียงข้อมูลชั้นรองเท่านั้น

* จากรายงานการวิจัยประกอบการสัมมนาหัวข้อ "การเคลื่อนไหวทางสังคม" ของกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองใน
การประชุมสมัชชาวิชาการสังคมศาสตร์เพื่อการวิจัย ประจำปี 2526 ซึ่งจัดโดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๖-๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๖ โดยผู้เขียนได้มีโอกาสเข้าร่วมสัมมนาและได้รับ
ประโยชน์จากการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคุณวราวุธ ศิลปอาชา และคุณสุวิทย์ วิบุลยปัญญา

ในแง่ของการศึกษาเรื่องกำเนิดขององค์กรกรรมกรในประเทศไทย โดยทั่วไปถือเอาปี พ.ศ. 2440 ซึ่งเป็นปีที่ “สมาคมคนงานรูดราง” ได้รับการจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายเป็นเกณฑ์ ในบรรดางานเขียนทั้งหมดที่กล่าวถึง “สมาคมคนงานรูดราง” อาทิเช่น *Virginia Thompson, Labour Problem in Southeast Asia* (1947); *เด่นพงษ์ พลตะคร, สหภาพแรงงาน* (2515); *นิคม จันทรวาทูร, วิวัฒนาการของสมาคมลูกจ้าง* (2517); *ทัศนัย สุวรรณเศียร, “การก่อตัวและบทบาททางการเมืองของสหภาพแรงงานในประเทศไทยศึกษาเฉพาะกรณีสหภาพแรงงานการไฟฟ้านครหลวงระหว่างปี 2515-2519”* (2520); และ *Bevars D. Mabry, The Development of Labor Institutions in Thailand* (1979) ยังไม่เคยมีการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของการกำเนิด “สมาคมคนงานรูดราง” มาก่อนเลย

มีงานหลายชิ้นที่ศึกษาถึงเรื่อง สมาคมลับ “อึ้งยี่” ในประเทศไทย แต่ก็มีได้มีการพิจารณาถึงกระบวนการวิวัฒนาการของสมาคมลับเข้ากับ “สมาคมคนงานรูดราง” แค่อ่างใด งานเหล่านี้ อาทิ เช่นงานของ Mabry, “The Development of Labor Institutions in Thailand” ที่ได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งความเสื่อมโทรมของ สมาคมลับ “อึ้งยี่” เอาไว้แล้วเป็นอย่างดี น่าเสียดายที่ มาบรีไม่สนใจการกำเนิด และบทบาทของ “สมาคมคนงานรูดราง” เลย

ในทางกลับกัน งานของ Virginia Thompson, “Labour Problem in Southeast Asia”, *เด่นพงษ์ พลตะคร, “สหภาพแรงงาน”*

นิคม จันทรวาทูร, “วิวัฒนาการของสมาคมลูกจ้าง” และ *ผาสุก พงษ์ไพจิตร, “วิวัฒนาการเบื้องต้นของสมาคมลูกจ้างในอุตสาหกรรมไทย”* ได้ให้ความสำคัญแก่การกำเนิดของ “สมาคมคนงานรูดราง” แต่มิได้ศึกษาถึงต้นกระบวนการขององค์กรผู้ใช้แรงงานในประเทศไทยก่อนหน้านี้ รวมทั้งอิทธิพลขององค์กรนี้ — สมาคมลับ “อึ้งยี่” ที่มีต่อ “สมาคมคนงานรูดราง”

อย่างไรก็ตามงานที่ผู้เขียนได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด นับว่ามีคุณค่าอย่างสูงต่อการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ ของคนงานในประเทศไทย

สำหรับประวัติพัฒนาการขององค์กรจัดตั้งกรรมกรเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นของกรที่จะทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ การเคลื่อนไหวทั้งหมดของกรรมกรในประเทศไทย

2

สมาคมลับ “อึ้งยี่”

สถาบันทางวัฒนธรรมอันหนึ่งที่มีอิทธิพลค่อนข้างมากต่อชาวจีนมาเป็นเวลาที่ช้านานก็คือ “สมาคมลับ” (*secret societies*) สมาคมประเภทนี้เริ่มก่อตั้งขึ้นตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 17 ในระยะแรก “สมาคมลับ” มีวัตถุประสงค์เพื่อต่อต้านราชวงศ์ต่างชาติที่เข้ามาปกครองประเทศจีน ต่อมาภายหลังยังได้มีบทบาทในการต่อต้าน “จักรวรรดินิยม” ที่รุกรานประเทศจีนด้วย

“สมาคมลับ” เป็นองค์กรมวลชนที่มีชาวนาเข้าร่วมกว้างขวางมาก ตลอดระยะเวลาหลายร้อยปี “สมาคมลับ” ได้ก่อสงครามชาวนากบฏราชวงศ์ต่างชาติที่เข้ามาปกครองประเทศจีนอย่างกว้างขวาง และอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด¹ ผลสะท้อนทางการเมืองจากการต่อสู้ได้มีต่อชาวจีนโดยทั่วไป

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ได้นำเอา “สมาคมลับ” เข้ามาด้วย นอกเหนือจาก “สมาคมอาชีพ” (guild societies) ซึ่งเป็นองค์กรอีกประเภทหนึ่งที่ชาวจีนได้นำเข้ามา² ในระยะใกล้เคียงกัน รูปแบบการจัดองค์กรของสมาคมทั้ง 2 ประเภทนี้ก็มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการของขบวนการแรงงานไทยโดยตรง³

“สมาคมอาชีพ” ถูกนำเข้ามาในประเทศไทยในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 สมาคมประเภทนี้มีภารกิจองค์กรอย่างเข้มงวด สมาชิกประกอบด้วยนายจ้างและช่างฝีมือ โดยลักษณะขององค์กรแล้วเป็นสังคมนุรูปหนึ่งของชาวจีนใน

1. ศุภรัตน์ เดิศพาณิชย์กุล, “สมาคมลับฮังซันในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาฯ 2524, น. 1-4.

2. *Bevars D. Mabry*, “The Development of Labor Institutions in Thailand”, (New York : Cornell University, 1979) p. 37. Data Paper : Number 112.

3. *Loc. cit.*

สยาม สมาชิกประกอบด้วยนายจ้างและช่างฝีมือ ฉะนั้น “สมาคมอาชีพ” จึงเป็นองค์กรในลักษณะการรวมตัวของชาวจีนในแนวตั้ง (*vertical organizations*)⁴

สำหรับ “สมาคมลับ” ในประเทศไทยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ (1) เป็นสมาคมที่ดำเนินกิจการลับคือ ทำงานแบบใต้ดิน และ (2) เป็นสมาคมที่ไม่มีปิดบังซ่อนเร้นการคงอยู่ของตน ดำเนินกิจกรรมอย่างเปิดเผย การที่สมาคมประเภทที่ 2 ถูกจัดให้เป็นสมาคมลับประเภทหนึ่งด้วยก็เป็นเพราะว่า สมาคมมีพิธีกรรมและกฎข้อบังคับที่ถือเป็นความลับ และสมาชิกทุกคนต้องสาบานว่าจะไม่เปิดเผยเรื่องภายในของสมาคมให้บุคคลภายนอกรับทราบ โดยทั่วไปแล้ว สมาคมลับ “ฮังซัน” ในประเทศไทยเป็นสมาคมลับประเภทที่สอง⁵

สมาคมลับประเภทที่ 2 เริ่มก่อรูปขึ้นในประเทศไทยอย่างช้าที่สุด ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 (พ.ศ. 2352-2367)⁶ และค่อย ๆ ขยายตัวออกไปทั่วประเทศ ตามภาคธุรกิจที่มีการจ้างแรงงานชาวจีน สมาคมประเภทนี้มีแรงงานชาวจีนเข้าร่วมเป็นสมาชิก และมีอิทธิพลต่อชาวจีนในประเทศไทยมากที่สุด

4. *Loc., cit.*

5. ศุภรัตน์ เดิศพาณิชย์กุล, อ้างแล้ว, น. 28.

6. อ้างแล้ว, น. 35.

ในระยะแรก “สมาคมลับ” มุ่งไปเพื่อผลประโยชน์ภายในหมู่ของชาวจีนไทยคงมิได้ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองไทย? จะเห็นรัฐบาลจึงปล่อยให้สมาคมประเภทนี้ดำเนินกิจกรรมของตนเองไปได้อย่างอิสระ เพราะถือว่าเป็นกลไกอันหนึ่งในการควบคุมชาวจีนด้วยกันเอง⁸ สิ่งทีควรระวังไว้ ณ ที่นนี้เป็นอย่างยิ่งก็คือ การที่รัฐบาลอนุญาตให้ “สมาคมลับ” ดำเนินกิจกรรมของตนไปได้อย่างเต็มที่ ก็เป็นเพราะว่าวัตถุประสงค์ของ “สมาคมลับ” มิใช่เป็นการรวมตัวเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หากแต่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ในทางสังคมเป็นสำคัญ กล่าวคือเพื่อการสงเคราะห์และการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผนของชุมชนชาวจีนเท่านั้น

การกำเนิดของ “สมาคมลับ” องค์กรใหม่ ๆ เป็นจำนวนมาก เป็นไปคามการขยายตัวของเศรษฐกิจภาคทุนนิยม ที่เคลื่อนตัวออกจากกรุงเทพฯ ไปยังบริเวณพื้นที่ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งมีแรงงานรับจ้างชาวจีนไปประกอบอาชีพอยู่ สกินเนอร์ประมาณว่าจนกระทั่งถึงปลายทศวรรษที่ 1950 หรือย้อนกลับไปถึงทศวรรษที่ 1940 แรงงานของชาวจีนมีสัดส่วนสูงถึง 35 % ของแรงงานทั้งหมดในประเทศไทย⁹ เขารายงานว่าในปี 1920 ชาว

จีนแต่ละคนจะสังกัดอยู่ใน “สมาคมลับ” อย่างน้อย 1 แห่ง หรือมากกว่านั้น¹⁰

วัตถุประสงค์ของ สมาคมลับ “ฮังยี่” เริ่มเปลี่ยนแปลงไปหลังจากก่อตั้งราว 50-60 ปี กล่าวคือสมาคมลับได้แปรตัวเองไปเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น ในปี พ.ศ. 2419 กรรมการสังกัดสมาคมลับ “ฮังยี่” จังหวัดระนองได้ทำร้ายนายเหมืองจนถึงแก่ความตาย เนื่องจากถูกเอาเปรียบในเรื่องค่าแรง¹¹ ในปีเดียวกันนั้นกรรมการ “ฮังยี่” จังหวัดภูเก็ตก็ก่อการจลาจล เนื่องจากถูกเจ้าเมืองภูเก็ตกดขี่ทางการเมือง และถูกขูดรีดภาษีอย่างรุนแรง¹²

อย่างไรก็ตามการต่อสู้ของกรรมกรที่สังกัดสมาคมลับ “ฮังยี่” มีลักษณะแบบเป็นไปเอง (spontaneous) ตามธรรมชาติ มิใช่การต่อสู้อย่างมีจิตสำนึก หรือมีเป้าหมายที่แน่นอนทางการเมือง อุดมการณ์ของ “สมาคมลับ” มีลักษณะอนุรักษนิยม (conservative association) การต่อสู้ของ “สมาคมลับ” มุ่งไปเพื่อผลประโยชน์ของสมาชิกพรรคพวก (clique) มิใช่เพื่อผลประโยชน์ของคนกลุ่มอาชีพเดียวกัน (vocational association) หรือเพื่อชนชั้น (class) ของตนเอง แต่เดิมมาสมาคมลับ “ฮังยี่” ดำเนินการต่อสู้ให้แก่ชนชั้นปกครองกลุ่มหนึ่งคือ ราชวงศ์หมิง และก๊กฉ่านชุนชั้นปกครองอีกกลุ่มหนึ่งคือราชวงศ์หยวนและราชวงศ์ชิง ซึ่งราชวงศ์เหล่านี้นับแต่

7. พ.อ. ชาญชัย รวมโกมุก, “แรงงานกับปัญหาการนัดหยุดงานในประเทศไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาฯ, 2519, น. 9.

8. Mabry, op. cit., p. 37.

9. G. William Skinner, *Chinese Society in Thailand* (Ithaca, Cornell University Press, 1957), p. 217.

10. Ibid., p. 140.

11. ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, อ้างแล้ว, น. 161-169.

12. อ้างแล้ว, น. 169-178.

เป็นชนชั้นปกครองที่เป็นเจ้าที่ดิน (landlord) ทั้งสิ้น ฉะนั้นอุดมการณ์ของสมาคมลับ “อึ้งย้ง” จึงเป็นการต่อสู้ เพื่อรักษาสถลประโยชน์ของชนชาติ มากกว่าชนชั้น ในท้ายที่สุดผลลประโยชน์จึงตกไป เป็นของเจ้าที่ดินมากกว่าจะเป็นของชาวนา

วิธีการจัดองค์กรของ “สมาคมลับ” ในประเทศไทย มีลักษณะการรวมตัวในแนวตั้งเช่นเดียวกับ “สมาคมอาชีพ” กล่าวคือ สมาชิกของสมาคมประกอบด้วยนายจ้าง และลูกจ้างคลงกันไป แต่ส่วนใหญ่แล้วเป็นลูกจ้างคนงานมากกว่า เนื่องจากอุดมการณ์ที่ครอบงำสมาคมอยู่เป็นอุดมการณ์แบบเจ้าขุนมูลนาย ฉะนั้นโดยทั่วไปแล้ว นายจ้างที่เป็นนายทุนชาวจีน ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจจึงกลายเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเหนือสมาชิกส่วนใหญ่ของสมาคมไปด้วย

นายทุนเหล่านี้ได้นำเอา “สมาคมลับ” ไปเป็นเครื่องมือที่ใช้ความรุนแรงเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่ตัวเอง ดังเช่นกรณีของจีนเป่อกั๋นฆ่าพระอิศราราชไชย เพื่อที่ตนจะได้เป็นเจ้าภาษีนายอากรแทนในปี พ.ศ. 2421¹³ และการแย่งชิงผลประโยชน์จากเหมืองคิบบะระหว่างพวก “อึ้งย้ง” 2 กลุ่ม ที่เมืองตะกั่วป่าในปี พ.ศ. 2424 เป็นต้น

สมาคมเหล่านี้เป็นกลุ่มพวกนักเลงที่ต้องการจะสร้างอิทธิพลขึ้นในกลุ่มชาวจีน โดยเฉพาะพวกกรรมกรที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อหาประโยชน์จากการจ้างว่าจะให้ความคุ้มครองในการทำมาหากิน แค่นี้ก็รวย

ขึ้นก็จะถูกขู่เรี่ยทำร้ายหรือทำอันตรายจนถึงแก่ชีวิต จึงเป็นเหตุให้กรรมกรชาวจีนมีความหวาดกลัว ต้องยอมเข้าชื่อเป็นสมาชิกเสียค่าคุ้มครองให้ ทำให้สมาคมอึ้งย้งมีอิทธิพลเหนือกรรมกร สามารถใช้กรรมกรให้ปฏิบัติการต่าง ๆ ได้ เช่นสั่งการให้แข็งข้อต่อต้านการให้หยุดงาน และรวมพวกก่อความวุ่นวาย บางครั้งถึงยกพวกเข้าต่อสู้กับทางการ เป็นต้น¹⁴

ความเสื่อมทางอุดมการณ์ของ สมาคมลับ “อึ้งย้ง” การไว้ใจคน่านักทางการเมือง และไร้ระเบียบวินัยของคนที่เข้าเป็นสมาชิก ทำให้กรรมกร “อึ้งย้ง” กลายเป็นตัวสร้างปัญหาให้แก่ราชฎ และสังคมไทยโดยส่วนรวม บุคคลเหล่านี้มักจะก่อการจลาจลด้วยการวิวาทกันเองอยู่เนือง ๆ และจบลงด้วยการถือโอกาสปล้นชิงทรัพย์สิน และข้าวของของราชฎไทย จนกระทั่งในท้ายที่สุดรัฐบาลต้องเลือกวิธีปกครองคนเหล่านี้ด้วยวิธีการปราบปรามอย่างรุนแรง¹⁵ และติดตามมาด้วยการใช้มาตรการอื่น ๆ อีก รวมทั้งการใช้มาตรการทางกฎหมายเข้าควบคุมสอดส่องดูแลสมาคมลับอย่างเข้มงวดอีกด้วย

ในปี พ.ศ. 2440 รัฐบาลได้ออกกฎหมายอนุญาตให้มีการตั้งสมาคมขึ้นได้ ทั้งนี้เพื่อที่จะ

14. พ.อ. สาธุชัย รามโกมุท, อ้างแล้ว, น. 4.
15. เช่นการปราบอั้งยี่กรุงเทพฯ ปี 2432 ปราบอั้งยี่ปราจีนบุรี และตะเข็งเทรา ปี 2436-2439 ปราบอั้งยี่ตลาดพุด หนบุรี ปี 2438 และปราบอั้งยี่ปี 2438-2440 เป็นต้น ดู *Mabry, op. cit., p. 38.*

13. อ้างแล้ว, น. 178-180.

ได้เข้าควบคุม สยามกลับ “อั้งยี่” ได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น แต่ “สยามกลับ” ทั่วไปไม่ยอมให้ความร่วมมือกับรัฐบาล “สยามกลับเหล่านี้กลับดำเนินการลับมากยิ่งขึ้น และทำให้การบังคับใช้ของกฎหมายไม่ประสบผลสำเร็จ”¹⁶ อย่างไรก็ตามการออกพระราชบัญญัติ เพื่อควบคุมสยามกลับ “อั้งยี่” กลับไปสร้างสิ่งตรงกันข้ามกับความปรารถนาของรัฐบาล กล่าวคือ ในปีเดียวกัน “สยามคนงานรูดราง” ได้ไปขอจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายที่สำคัญก็คือ ในระยะต่อมา “สยามคนงานรูดราง” ได้กลายเป็นสยามคนงานที่มีบทบาทเด่นที่สุดใน การเคลื่อนไหวแนวคึกประชาธิปไตยให้แก่คนงาน โดยทั่วไป รวมทั้งการต่อต้านระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกด้วย ในท้ายที่สุดแล้ว “สยามคนงานรูดราง” ยังได้เข้าร่วมกับ “คณะราษฎร” ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบประชาธิปไตย ไปสู่ระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 อีกด้วย

จุดเสื่อมของสยามกลับ “อั้งยี่” มาถึงในปี พ.ศ. 2453 เมื่อทางราชการประกาศเลิกวิธีผูกมัด ข้อมือชาวจีนมาเป็นเรียกเก็บเงินค่าราชการ ปีละ 6 บาท ซึ่งเท่ากับที่เรียกเก็บจากคนไทยทั่วไป¹⁷ “อันเป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงการสิ้นสุดของยุคเอาใจชาวจีน”¹⁸ แต่เดิมชาวจีนที่เสียภาษีให้

16. *Mabry, Loc. cit.*

17. สมเกียรติ วันทะนะ, “วิวัฒนาการชนชั้นแรงงานไทย : เค้าโครงประวัติศาสตร์แรงงานครบรอบสองร้อยปี”, สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, น. 3 (เอกสารใหม่ยว),

18. *Mabry, Op. cit.*, p. 38.

รัฐบาลมีอยู่ 3 อัตราด้วยกัน คือ กรรมกรที่รับจ้างทำงานเสียภาษีเป็นรายหัวเท่ากับ 6 สตึงต่อ 3 ปี หรือ 50 สตึงต่อปี พ่อค้าและผู้ประกอบอาชีพอิสระที่ไม่ต้องการผูกมัดข้อมือจะต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้นเป็น 4 บาทกับอีก 2 อัฐต่อปี ส่วนเจ้าภาษี นายอากรที่ไม่ต้องการผูกมัดจะสามารถขอหนังสือแทนได้ แต่ต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้นอีกหลายเท่าตัว การเปลี่ยนแปลงอัตรากาเรียกภาษีใหม่ส่งผลกระทบต่อกระเทือนต่อเศรษฐกิจและทางจิตวิทยาของนายทุนและกรรมกรจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรรมกรที่ต้องเสียภาษีเพิ่มมากขึ้นเป็น 11 เท่าจากของเดิม นายทุนใช้ปฏิกริยาจากความไม่พอใจของกรรมกรเป็นเครื่องมือไปผลักดันให้เกิดการนัดหยุดงานประท้วงรัฐบาล¹⁹ รัฐบาลตอบโต้ปฏิกริยากิ่งกล้าด้วยการเนรเทศนายทุนต้นคิดและกรรมกรที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงจำนวน 68 คน และส่งกำลังตำรวจทหารออกบังคับพ่อค้าชาวจีนให้เปิดร้านค้าดำเนินกิจกรรมตามปกติ²⁰ ความสามารถ

19. การเคลื่อนไหวนัดหยุดงานนี้เกิดขึ้นระหว่างวันที่ 1-3 มิถุนายน 2453 ตั้งแต่ภายในตัวพระนครไปจนถึงบริเวณรอบๆ เมืองคือ จักรวรรดิสัมพันธวงศ์ บางรัก ปทุมวัน ยานนาวา นอกจากกิจการในบริเวณนี้จะหยุดหมดแล้ว กิจการอื่นเช่น รลลากรูดราง เรือจ้างก็ได้หยุดงานไปด้วยเช่นกัน เพราะกรรมกรรับจ้างล้วนแต่เป็นคนจีน

20. ทศนัย สุวรรณคีรี “การก่อตัวและบทบาททางการเมืองของสหภาพแรงงานในประเทศไทย ศึกษาเฉพาะกรณีสหภาพแรงงานการไฟฟ้านครหลวงระหว่างปี 2515-2519”, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาฯ, 2520. น. 69.

ของรัฐบาลในการต่อต้านการนัดหยุดงาน ซึ่งกินเวลานาน 6 วัน ของนายทุนชาวจีนได้สำเร็จในครั้งนี้ ได้ก่อให้เกิดกระแสชาตินิยมที่ต่อต้านชาวจีนในหมู่คนไทยคิดตามมา และนับแต่บัดนั้น อิทธิพลของ สมาคมลับ “อึ้งยี้” ก็เสื่อมโทรมมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ²¹ ทว่า สมาคมลับ “อึ้งยี้” ก็ยังมีได้สูญหายไปโดยฉับพลันทันที กระบวนการค่อยๆ สูญสลายขององค์การและอิทธิพลของ สมาคมลับ “อึ้งยี้” ยังทอดเวลาเนิ่นนาน ออกไปอีกหลายสิบปี จนกระทั่งถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ถือได้ว่า สมาคมลับ “อึ้งยี้” เป็นรูปการจี้ดักวูปการแรกสุดของกรรมกรในประเทศไทย แม้ว่าจะไม่ใช่ “องค์กรที่แท้จริง”²² ของกรรมกรก็ตาม อย่างไรก็ตาม สมาคมลับ “อึ้งยี้” เป็นสมาคมของแรงงานชาวจีนเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากแรงงานส่วนใหญ่ในขณะนั้นเป็นแรงงานจีน ส่วนแรงงานไทยยังมีจำนวนน้อยมาก

ความสัมพันธ์ในลักษณะของการเป็นกักเป็นเหล่าของสมาคมลับ “อึ้งยี้” ทำให้ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนายทุนกับกรรมกรที่อยู่ในสมาคมเดียวกันและเลือน ความขัดแย้งระหว่างกักหรือระหว่างสมาคมลับแห่งหนึ่งกับอีกแห่งหนึ่งเป็นความขัดแย้งที่สำคัญกว่า ฉะนั้น การดำเนินงานของ สมาคมลับ “อึ้งยี้” จึงมีผลค่อนข้างน้อยต่อการพัฒนาจิตสำนึกทางการเมือง หรืออุดมการณ์ของชนชั้นกรรมกรที่เป็นสมาชิก

อย่างไรก็ตามการนัดหยุดงานของกรรมกรจีนในหลายต่อหลายครั้ง กวี่ยเหตุผลทางเศรษฐกิจ

เพื่อให้ได้มาซึ่งค่าจ้างที่มากขึ้นจากฝ่ายนายจ้าง²³ ได้ให้บทเรียนที่มีค่าแก่แรงงานไทยโดยตรง ความสำเร็จของการนัดหยุดงานที่มาจากปฏิบัติการร่วมกัน (collective action) ของคนงาน โดยมีพลังจากการจัดองค์กร (organizational power) เป็นแรงสนับสนุนเอาไว้ ได้ส่งอิทธิพลเข้าสู่ความนึกคิดของคนงานไทย และช่วยให้คนงานไทยได้ประจักษ์ถึงพลังานุภาพของอาวุธชนิดเดียวที่คนงานมีอยู่ คือ “การนัดหยุดงาน” (strike)

21. *Mabry, Op. cit., p. 38.*

22. *Ibid., p. 37.*

3

สมาคมคนงานรกราง

การเปิดประเทศในปี 2398 ทำให้การค้าและเศรษฐกิจเงินตรา (money economy) ภายในระบบเศรษฐกิจไทยค่อย ๆ เพื่อฟื้น การขยายตัวของการค้าเข้ามาซึ่งกิจการธนาคาร ในปี 2431 ธนาคารสาขาจากต่างประเทศตั้งขึ้นในกรุงเทพฯ เป็นแห่งแรก ต่อมาก็มมีการตั้งธนาคารต่างประเทศอีก 2 ธนาคาร และธนาคารไทยอีก 1 ธนาคาร ตามลำดับ²⁴

การขยายตัวของเศรษฐกิจเพื่อการค้า ทำให้เกิดความต้องการแรงงานรับจ้างเพิ่มมากขึ้น แร่

23. Loc. cit.

24. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ. "ระบบเศรษฐกิจไทย 1851-1910", ในเศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, ๒๕๑๔). น. 135-136.

งานรับจ้างในประเทศไทยเริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่ในสมัยรัชการที่ 2 แรงงานเหล่านี้เป็นชาวจีนที่ถูกนำเข้ามาจากประเทศจีน ในระยะแรกแรงงานจีนมีบทบาทในด้านการชุกคลอง ต่อมาได้ขยายเข้าไปสู่ภาคธุรกิจที่มุ่งผลิตเพื่อการส่งออกไปยังต่างประเทศ เช่น โรงสีข้าว โรงเลื่อย เหมืองแร่ คับุกทางภาคใต้ของประเทศไทย เป็นต้น

เมื่อเศรษฐกิจการค้าขยายตัวมากขึ้น ความต้องการปัจจัยพื้นฐาน (infra-structure) เพื่อรองรับการขยายตัวทางการค้าก็ยิ่งเพิ่มความจำเป็นมากขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีการปรับปรุงถนนหนทางในกรุงเทพฯ ขหลายสายเพื่อความสะดวกในการสัญจร และการขนส่ง เช่น การตัดถนนเจริญกรุงในปี 2404 และถนนบำรุงเมือง ถนนเฟื่องนครในระยะต่อมา

ปลายปี 2๔39 ทางรถไฟสาย กรุงเทพฯ - นครราชสีมา สามารถเปิดเดินได้ระหว่างกรุงเทพฯ ถึงอยุธยา ต่อมาทางรถไฟสายเหนือ สายตะวันออก และสายใต้ก็สามารถเปิดดำเนินการได้²⁵ อย่างไรก็ตามการปรับปรุงถนนหนทาง และเส้นทางคมนาคมต่าง ๆ มิใช่มาจากเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจเพียงประการเดียว หากยังมีเหตุผลทางด้านการเมืองประกอบอยู่ด้วย กล่าวคือการปรับปรุงการคมนาคมออกไปทั่วประเทศก็เพื่อรองรับนโยบายการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางของรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

25. ไพฑูรย์ พงศ์บุตร และคณะ, แบบเรียนสังคมศึกษา ส 305 ส 306 โลกของเรา (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชย์ จำกัด, 2529), น. 224-225.

ยิ่งเศรษฐกิจการค้าขยายตัวออกไป จำนวนแรงงานรับจ้างก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ แรงงานรับจ้างจากเค็มที่มีแค่แรงงานจีนล้วน ๆ ก็ค่อย ๆ มีแรงงานไทยเพิ่มมากขึ้น

แรงงานรับจ้าง และผู้ประกอบการชาวจีนได้นำเอาสมาคมลับ “ฮังยี่” ซึ่งเป็นวิธีการจัดตั้งคนงานแบบหนึ่งเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย การต่อสู้เพื่อเรียกร้องให้มีการปรับปรุงค่าจ้างของคนงานชาวจีนที่สังกัดสมาคมลับ ได้ส่งอิทธิพลให้แก่คนงานไทยด้วย

ในปี พ.ศ. 2440 เมื่อรัฐบาลเริ่มใช้มาตรการทางกฎหมายเข้าควบคุม สมาคมลับ “ฮังยี่” โดยยินยอมให้มีการตั้งสมาคมอย่างเปิดเผยได้นั้น ภายใต้งบเงื่อนไขของกฎหมายฉบับนี้ คนงานรถรางในบริษัทไฟฟ้าสยาม (Siam Electric Co.) ของนายทุนชาวเคนมาร์ก ได้ก่อตั้ง “สมาคมคนงานรถราง” ขึ้นในปีเดียวกันนั้น โดยมีสมาชิกเริ่มแรกประมาณ 300 คน²⁶ กรรมกรรถรางในระยะแรกคงจะเป็นกรรมกรจีนเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากแรงงานไทยส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในภาคเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามในระยะต่อมากรรมกรรถรางทั้งหมดได้กลายเป็นกรรมกรไทย

วัตถุประสงค์ของสมาคมรถรางตามที่ได้จดทะเบียนเอาไว้ก็คือ “ให้บริการสวัสดิการ และ

เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน”²⁷ ในขณะที เวอร์จิเนีย ทอมป์สัน (Virginia Thompson) ได้ระบุถึงวัตถุประสงค์ของสมาคมคนงานรถรางว่า “เพื่อฝึกฝนให้รู้จักการประท้วงด้วยสันติ สงเคราะห์กันชรา และคนพิการ(ในหมู่ของคน—ผู้เขียน) และส่งเสริมการร่วมมือกลมเกลียวกันใหม่ระหว่างสยาม โดยมุ่งเน้นก็การทำให้เกิดความมั่นคงในชีวิต”²⁸ เห็นได้ว่าวัตถุประสงค์สำคัญของ “สมาคมคนงานรถราง” ก็เพื่อที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในหมู่สมาชิกยามเจ็บไข้ได้ป่วย ทงงานหรือถูกปลดเกษียณ แม้ว่าวัตถุประสงค์ของ “สมาคมคนงานรถราง” จะมีส่วนละม้ายคล้ายคลึงกับวัตถุประสงค์ของสมาคมลับ “ฮังยี่” อยู่บ้าง แต่ถือได้ว่าเป็นลักษณะทั่ว ๆ ไปของวัตถุประสงค์ของสมาคมคนงานในระยะเริ่มแรกทั้งสิ้น เพราะกระทั่งในยุโรปเมื่อมีการกำเนิดขึ้นของสหภาพแรงงาน (trade union) วัตถุประสงค์ที่เสนอขึ้นก็เป็นไปในลักษณะเดียวกันนี้²⁹

การที่รัฐบาลยินยอมให้คนงานรถรางก่อตั้งสมาคมขึ้นได้ ก็เป็นเพราะว่าวัตถุประสงค์ของสมาคมมิได้ระบุว่าจะเป็นกรรวมตัว เพื่อต่อรองผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจของคนงาน และมี

27. นิคม จันทรวาทูร, “วิวัฒนาการของสมาคมลูกจ้าง”, ใน แรงงานไทย, นิคม จันทรวาทูร และ อารักษ์ ชาตูปะมัย บก. (กรุงเทพฯ : กรมแรงงาน, 2517), น. 28.

28. Virginia Thompson, Op. cit., p. 239.

29. Walter Kendall, The Labor Movement in Europe, (London : Cox & Wyman Ltd., 1975) pp. 11-23.

26. Virginia Thompson, Labour Problem in Southeast Asia (New Haven : Yale University Press, 1947), p. 239.

ได้มุ่งเกี่ยวข้องกับทางการเมือง หากแก่มุ่งเพื่อ
การช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในหมู่สมาชิกของคน
เป็นสำคัญ

สำหรับวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงาน
ของ“สมาคมคนงานรตราง”นั้น นิคม จันทรวีทร
มีความเห็นว่า “สมาคมรตรางนี้ยังไม่ถือว่าเป็น
สมาคมลกรจ้างตามความหมายสมัยใหม่”³⁰ ส่วน
เวอวีจันเนียร์ ทอมป์สัน เห็นว่าเป็น “สหภาพแรง
งานเทียม” (pseudo trade union)³¹

ข้อสรุปของผู้เขียนทั้งสองตรงกันในเรื่องที่ว่า
“สมาคมคนงานรตราง” ยังไม่ใช่สหภาพแรงงาน
(trade union) ในความหมายที่เข้าใจกันในปัจจุบัน
ซึ่งข้อสรุปดังกล่าว เป็นเรื่องที่ถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากในแง่ของ
ฐานะทางประวัติศาสตร์ขององค์กรจัดตั้งฝ่าย
กรรมกรแล้ว ก็อาจจะกล่าวได้ว่า “สมาคมคนงาน
รตราง” เป็นสมาคมกรรมกรที่ถูกตั้งตามกฎหมาย
องค์กรแรกสุดของประวัติศาสตร์กรรมกรไทย การ
กำเนิด “สมาคมคนงานรตราง” เป็นเส้นแบ่งทาง
ประวัติศาสตร์ระหว่างชนชั้นขวนขวากับกรรมกร
ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการที่ขวนขวากำลังจะ
ค่อย ๆ เสื่อมสลายไปสู่การเป็นชนชั้นใหม่ แม้ว่า
“สมาคมคนงานรตราง” จะเป็นองค์กรในลักษณะ
ช่วยเหลือพึ่งพากันในหมู่กรรมกรก็ตาม แต่ในภาวะ
ที่กรรมกรยังไม่มืทฤษฎีทางชนชั้นตนเอง ลักษณะ
การจัดตั้งดังกล่าวก็ยังเป็นรูปแบบการรักษาสล
ประโยชน์ของกรรมกรรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะ
ที่ก้าวหน้าที่สุดในขณะนั้น

30. นิคม จันทรวีทร, อ้างแล้ว, น. 28.

31. Virginia Thompson, Op. cit., p. 239.

กึ่งที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เงื่อนไขที่ทำให้เกิด
การก่อตั้งสมาคมของกรรมกรได้อย่างถูกต้องตาม
กฎหมาย โดยมี “สมาคมคนงานรตราง” เป็น
สมาคมแรกสุดของประเทศไทยนั้น เป็นผลสืบ
เนื่องโดยตรงมาจากความขัดแย้งระหว่างรัฐบาล
ไทยกับสมาคมลับ “ฮังยี่” อย่างไรก็ตาม การกำเนิด
ขึ้นของ “สมาคมคนงานรตราง” ยังขึ้นอยู่กับปัจจัย
ทางด้านสังคมและเศรษฐกิจประกอบกัน ไปด้วย
นับตั้งแต่สมัยต้น รัชกาลที่ 2 ที่มีแรงงานรับจ้าง
เกิดขึ้น จนกระทั่งถึงปี 2440 เมื่อรัฐบาลยินยอม
ให้มีการก่อตั้งสมาคมขึ้นได้นั้น ไม่ปรากฏว่า
รัฐบาล ได้ออกกฎหมายแรงงานเพื่อให้มีการคุ้มครอง
สิทธิในค่าน้ำจ้าง และสวัสดิการแก่คนงาน
แม้แต่ฉบับเดียว ฉะนั้นการกำหนดเงื่อนไขการ
จ้างงานต่าง ๆ จึงมาจากนายจ้างแค่เพียงฝ่ายเดียว
ผู้เขียนไม่สามารถหาตัวเลขค่าจ้างของคนงานร
ตรางได้ แต่ในระยะแรกนั้นสวัสดิการด้านการ
รักษาพยาบาลยังไม่มี คนงานรตรางมาได้สวัสดิ
การด้านการรักษาพยาบาลหลังการนัดหยุดงาน
เมื่อปี 2454³² หรือ 14 ปีหลังจากที่ก่อตั้งสมาคม
ขึ้นแล้ว ส่วนจำนวนชั่วโมงทำงานนั้นจนกระทั่ง
ถึงก่อนการนัดหยุดงานในปี 2476 คนงานรตราง
ยังต้องทำงานเฉลี่ยวัน 12-14 ชั่วโมง³³

ฉะนั้นการกำเนิดของ “สมาคมคนงานร
ตราง” จึงเป็นการตอบสนองต่อสภาพของสังคมไทย

32. ทศนิยม สุวรรณกิจศิลป์, อ้างแล้ว, น. 71-72.

33. สัมภาษณ์ นายสาวิตร อุทธิเดช, บุตรชาย นายฉวี
อุทธิเดช นายกสมาคมคนงานรตราง, 29 ธันวาคม
2525.

ที่กำลังเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม (industrial transformation) ที่คนงานต้องตกอยู่ในภาวะการบีบคั้นทางเศรษฐกิจที่โหดร้ายป่าเถื่อน (inhuman condition) จากฝ่ายนายจ้าง การรวมตัวของคนงานในรูป สมาคมคนงานซึ่งในที่นี้คือ "สมาคมคนงานรถราง" เป็นการสรุปจากประสบการณ์จากการต่อสู้ของแรงงานรับจ้างในประเทศไทย ที่บรรดาคนงานในยุโรปได้ข้อสรุปมาก่อนหน้านี้แล้วว่า "การต่อต้านของปัจเจกบุคคลต่อการกดขี่ของสังคมอุตสาหกรรมจะคงล้มเหลว"⁸⁴ การกำเนิดของ "สมาคมรถราง" ยังเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงสภาวะการเติบโตของชนชั้นกรรมกรในประเทศไทย และความเรียกร้องต้องการที่จะให้มีการปรับปรุงสภาพการดำรงชีพของกรรมกรด้วย

ข้อที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัดระหว่าง "สมาคมคนงานรถราง" กับ สมาคมลับ "อึ้งยี้" ก็คือ "สมาคมคนงานรถราง" เป็นสมาคมของกลุ่มผู้ใช้แรงงานที่มีอาชีพเดียวกัน (purely professional and vocational association) ซึ่งเป็นลักษณะการจัดองค์กรของผู้ใช้แรงงานสมัยใหม่ และกระทำหน้าที่ในฐานะผู้แทนของผลประโยชน์ทางชนชั้นของผู้ใช้แรงงาน (representative of the class interests of labour) ฉะนั้นในขณะที่ สมาคมลับ "อึ้งยี้" ถือกำเนิดขึ้นเพียงเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม (clique) แต่ "สมาคมคนงานรถราง" มีวัตถุประสงค์ และบทบาทหน้าที่ที่กว้างขวางกว่า สมาคมลับ "อึ้งยี้" มาก

14 ปี หลังจากที่เกิด "สมาคมคนงานรถราง" ขึ้น กรรมกรรถรางจึงได้เริ่มต้นฝึกฝนการ

ต่อสู้เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาเป็นครั้งแรก กล่าวคือในปี พ.ศ. 2454 นายฮุย หรือจีนฮุย นายตรวจใหญ่รถรางได้ได้ นายเที่ยง ไม่สติกัย คนงานแฉะรางวัลออกจากงาน คนงานเห็นว่าการกระทำดังกล่าวไม่เป็นธรรม จึงร่วมกันลงชื่อประท้วง แต่ นายตรวจใหญ่กลับกล่าวหาว่าจากหมิ่นคนไทย คนงานจึงนัดหยุดงานเป็นเวลาหลายวัน หลังจากที่มีรัฐบาลมาไกล่เกลี่ยจนข้อพิพาทยุติลงแล้ว ผลพลอยได้จากการนัดหยุดงานก็คือ คนงานได้รับการปรับปรุงค่าจ้างสวัสดิการ โดยเฉพาะการรักษาพยาบาล⁸⁵

พิจารณาจากสาเหตุของการนัดหยุดงานในครั้งนี้ ก็คือคนงานเห็นว่านายจ้างไม่ให้ความเป็นธรรมแก่พวกเขาของตน เห็นได้ว่าสำนักของคนงานรถรางที่กล้าคัดค้านการตัดสินใจของนายจ้างมิใช่สำนักของไพร่ทาสแบบเดิม ซึ่งเป็นผู้ยอมรับระบบการบริหารงานแบบเจ้าขุนมูลนาย อย่างไม่มีข้อสงสัย ดังคำกล่าวที่ว่า "เจ้าว่างาม ก็ว่างาม ไป कामเจ้า" แต่สำนักที่ปรากฏขึ้นนี้เป็นสำนักของกรรมกรที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตที่เป็นธุรกิจสมัยใหม่ และได้ตระหนักถึงพลังของตนเอง ในฐานะกลุ่มผลประโยชน์ที่มีพลังในการต่อรอง

กล่าวได้ว่าผลกระทบของการนัดหยุดงานของสมาคมลับ "อึ้งยี้" ที่มีมาก่อนหน้านี้ ได้มีอิทธิพลต่อคนงานไทยในรูปของการปฏิบัติแล้ว การนัดหยุดงานครั้งนี้จะต้องมีความหมายต่อคนงานรถรางเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะนี่เป็นการนัดหยุดงานครั้งแรก ที่สำคัญก็คือ การนัดหยุดงานจบลงด้วยชัยชนะของคนงานด้วย ถือได้ว่า

84. Walter Kendall, Op. cit., p. 2.

85. ทศนิยม สุวรรณศิริ, อ้างแล้ว, น. 71-72.

การนัดหยุดงานครั้งนี้เป็นการนัดหยุดงานครั้งแรก
 สุดของกรรมกรไทย

หลังจากการต่อสู้ครั้งนี้ กรรมกรบรรดางอง
 จะมีการนัดหยุดงานกันอีก 1 ครั้ง คั้งที่ “หนังสือ
 พิมพ์กรรมกร” ได้รายงานว่ “ความจริงเรื่อง
 กรรมกรบรรดางองบริษัทบรรดาง ซึ่งได้หยุดงาน
 กันถึง 3 ครั้งแล้ว”³⁶ (ครั้งที่ 3 กล่าวถึงจะกล่าวถึง)

สำหรับการต่อสู้ครั้งสำคัญที่สุดของกรรมกร
 บรรดาง เป็นการนัดหยุดงานครั้งที่ 3 ซึ่งถือได้ว่
 เป็นการนัดหยุดงานครั้งสำคัญที่สุดของคองงานไทย
 ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชค้ว เหตุการณครั้งนี้
 เกิดขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2465³⁷ การต่อสู้ครั้งนี้

36. น.ส.พ. กรรมกร (27 มีนาคม 2465), การนัด
 หยุดงานครั้งที่ 2 ยังหาข้อมูลไม่ได้ แต่เข้าใจว่อาจ
 ไม่สำคัญมากนัก
37. แม้ว่า การต่อสู้ครั้งนี้จะมีความสำคัญมาก ในทัศนะ
 ของผู้เขียน ทว่าข้อมูลที่จะใช้ก็หาได้ก่อนข้าง
 ล้ามาก ทงนี้เนื่องจากหนังสือพิมพ์ที่หอสมุด
 แห่งชาติขาดหายไปเป็นจำนวนมาก เท่าที่มีอยู่
 มีเพียงหนังสือพิมพ์กรรมกรรายสัปดาห์ ฉบับ
 วันที่ 27 มีนาคม 2465, 10 กุมภาพันธ์ 2465
 และ 3 มีนาคม 2465 เท่านั้น ซึ่งข้อมูลเท่าที่มีอยู่
 ไม่สามารถให้ภาพทั้งหมดได้ ผู้เขียนได้อาศัยงาน
 อื่นที่ค้นหาคือ “ประวัติการต่อสู้ของกรรมกร
 ไทย” ซึ่งเป็นเอกสารโรเนียว ไม่ระบุชื่อผู้เขียน
 และบทพิมพ์ แต่ระบุเหตุการณ์ในครั้งนว่าอยู่ใน
 เดือนมกราคม พ.ศ. 2466 ผู้เขียนได้เปรียบเทียบ
 ข้อมูลของงานชิ้นนี้กับข้อมูลในน.ส.พ. กรรมกร
 แล้ว ปรากฏว่เป็นเหตุการณ์เดียวกัน

กรรมกรก็เข้าร่วมมีจำนวน 300 คนเศษ³⁸ เริ่ม
 คั้งแต่การนัดหยุดงานวันที่ 13 มกราคม และยึด
 เยื่อไปจนถึงเดือนมีนาคม ซึ่งเป็นเวลาเกือบ 2
 เดือน³⁹

สาเหตุของการนัดหยุดงานครั้งนี้เท่าที่รวบรวม
 ได้คือ :

1. กรรมกรไม่พอใจในข้อบงกับอันหมยมเทียม
 ของบริษัทบรรดาง ซึ่งพวกเขาเห็นว่าเหลือความ
 สามารถที่จะปฏิบัติได้⁴⁰ นอกจากนั้นบริษัทยังได้
 ใช้ข้อบงกับเหล่านี้มาบังคับคักเงินเดือนของกรรม
 กรอย่างรุนแรง⁴¹ “จนกระทั่งเงินเดือนไม่เหลือก็
 มี”⁴² บุคคลที่กรรมกรไม่พอใจเป็นอย่างมากก็
 คือนายอิริกซัน นายฮุย และนายพิน ซึ่งเป็น
 ฝ่ายบริหารของบริษัท
2. กรรมกรขอขึ้นค่าแรงจากนายจ้างชาว
 เคนมารค แต่ถูกปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง⁴³

พิจารณาจากสาเหตุการนัดหยุดงานในประ
 การที่ 1 และ 2 แล้ว เห็นได้ว่การต่อสู้ของ

38. น.ส.พ. กรรมกร (27 มกราคม 2465) : 7.

39. การนัดหยุดงานที่เริ่มคั้งแต่วันที่ 13 มกราคม 2465
 นั้น ผู้เขียนมี น.ส.พ. กรรมกร ฉบับสุดท้ายที่
 รายงานในเรองนี้ลงวันที่ 3 มีนาคม 2465 ซึ่ง
 เหตุการณ์ยังไม่ยุติ. ใน “ประวัติการต่อสู้ของ
 กรรมกรไทย”, ได้ระบุว่า “การนัดหยุดงานกัน
 เวลานานถึงเดือนเศษ.”

40. น.ส.พ. กรรมกร (27 มกราคม 2465) : 5.

41. น.ส.พ. กรรมกร (10 กุมภาพันธ์ 2465) : 25.

42. เรื่องเดียวกัน, น. 25.

43. “ประวัติการต่อสู้ของกรรมกรไทย”, ไม่ปรากฏ
 ชื่อผู้เขียน และบทพิมพ์, น. 19. (เอกสาร
 โรเนียว).

กรรมกรในครั้งนั้นเริ่มต้นมาจากความไม่พอใจต่อ นายจ้าง และผู้ที่ใกล้ชิดกับบางคนในเรื่องค่าจ้าง และสวัสดิการ ความขัดแย้งระหว่างกรรมกรกับ นายจ้างในครั้งนั้น แม้ว่าจะเป็นเรื่องค่าจ้าง และสวัสดิการของกรรมกร แต่เนื้อหาของความ ขัดแย้งนั้นก็คือ การต่อสู้ระหว่างแรงงานท้องถิ่น กับทุนต่างประเทศ

เมื่อการนัดหยุดงานเกิดขึ้นนายทุนชาว เคนเนดิก ได้ไปว่าจ้างกรรมกรใหม่มาขั้บรถแทน กรรมกรที่นัดหยุดงาน ทำให้เกิดความขัดแย้งคู่ ใหม่ขึ้นระหว่างกรรมกรเก่ากับกรรมกรใหม่ “กรรมกรเก่าที่หยุดงานอยู่ได้ใช้ก้อนหินและ ท่อนไม้ขว้างปราดรางที่มีกรรมกรใหม่กำลังขั้บอยู่ จนเกิดการพิพาทกันขึ้น”⁴⁴

นอกจากนี้รัฐยังได้แสดงบทบาทที่ยืนอยู่กับ ฝ่ายนายจ้าง⁴⁵ โดยให้ตำรวจพระนครบาลไปยืน เฝ้าบนรถรางทุกวัน เพื่อคอยให้ความคุ้มครอง แก่ฝ่ายบริษัท และบริษัทจ่ายค่าจ้างตอบแทนให้ แก่ตำรวจ วันละ 1 บาท⁴⁶

วิธีการตอบโต้การนัดหยุดงานของนายทุน ชาวเคนเนดิกด้วยกลวิธีแบบใหม่ คงจะสามารถ ทำให้คองงานรถรางคอกอยู่ในภาวะระส่ำระสายพอ สมควร ยิ่งนายจ้างหลีกเลี่ยงที่จะเจรจากับบรรดา ลูกจ้างคนงานทั่วแล้ว ภาวะการทางเศรษฐกิจ ภายในครอบครัว และความบีบคั้นทางจิตใจของ คนงานคงมีไม่น้อย เชื่อว่าการนัดหยุดงานอย่าง

ยืดเยื้อนั้นคงได้สร้างความทุกข์ยากแก่ลูกจ้างรถราง เป็นอย่างยิ่ง ดังที่ “หนังสือพิมพ์กรรมกร” ได้ รายงานว่า “พวกกรรมกรซึ่งได้หยุดงานนั้นได้ เทียวเร็วร้อน ๆ อยู่โดยทงานทำไม่ได้และบางคน ก็ต้องแตกสานช่วนเช่นไปอยู่ตามบ้านนอกชอก นานอย่างน่าอนาถ”⁴⁷ จากรายงานของ “หนังสือ พิมพ์กรรมกร” แสดงให้เห็นว่าจากจำนวนคนงาน 300 คนเศษ ที่ร่วมกันนัดหยุดงาน คงจะมีคนงาน บางส่วนที่ต้องเลิกเรจากจากการประท้วง ไปบ้าง เพราะปัญหาค่าจ้างจ่ายของครอบครัว

อย่างไรก็ตาม เป็นเรื่องน่าทึ่งมากกว่า เพราะ เหตุใดคนงานรถรางโดยส่วนรวมจึงสามารถทน ทานกับการนัดหยุดงานที่ยาวนานถึงเกือบ 2 เดือน เขาไว้ได้ ผู้เขียนมีความเห็นว่า

ประการแรก หากไม่มีการสนับสนุนและ การเข้าร่วมของคนงานรถรางส่วนใหญ่แล้วก็ยาก ที่คนงานจะคงสภาพการนัดหยุดงานเอาไว้ได้ยาว นานถึงเพียงนี้

ประการที่สอง หากไม่มีผู้นำของ “สมาคม คนงานรถราง” ที่มีจิตใจเสียสละ และมีความ สามารถในการดำเนินนโยบายทางการเมืองอย่าง แท้จริงแล้ว ขวัญและกำลังใจของคนงานคงไม่ สามารถดำรงอยู่ได้

ประการที่สาม หากไม่มีการสนับสนุนจาก สื่อมวลชนอย่างกว้างขวาง การนัดงานก็คงจะไม่ ได้รับความเห็นอกเห็นใจ และกำลังใจจากคน ทั่วไป

“หนังสือพิมพ์กรรมกร” ได้รายงานเรื่อง การสนับสนุนของสื่อมวลชนต่อการนัดหยุดงาน

44. เรื่องเดียวกัน, น. 19.

45. น.ส.พ. กรรมกร (3 มีนาคม 2465) : 69.

46. “คอลัมน์โลกีย์ปุจฉาวิสัชนา” น.ส.พ. กรรมกร (27 มกราคม 2465) : 16.

47. “คอลัมน์เจ้าคุณอมราชกับพวกกรรมกรรถราง”, น.ส.พ. กรรมกร (3 มีนาคม 2465) : 69.

ครั้งนี้ว่า “แม้หนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับ (—เน้นโดยผู้เขียน) ก็ช่วยกันร้องกะโจนจนเสียงแทบแห้ง ถ้าเป็นคนร้องก็เห็นจะคอแตกตาย”⁴⁸ ถ้าหากรายงานข่าวของ “หนังสือพิมพ์กรรมกร” เป็นจริง มิใช่เป็นการกล่าวอ้างขึ้นแล้ว ก็เชื่อว่าผลกระทบของการนัดหยุดงานในครั้งนี้ที่มีต่อประชาชนทั่วไปคงจะกว้างขวางมาก อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในแง่ของสังคมไทยในระยะเวลาดังกล่าว ซึ่งยังเป็นสังคมชนาเด็ก การสื่อสารของคนทั่วไปในกรุงเทพฯ กระทำได้ถึงกันได้ในเวลาอันรวดเร็ว ก็เชื่อว่าการนัดหยุดงานครั้งนี้คงจะเป็นที่รับทราบกันอยู่โดยทั่วไป

ประการที่สี่ ขวัญและกำลังใจส่วนหนึ่งของกรรมกรที่นัดหยุดงาน มาจากการสนับสนุนและการเข้าร่วมชุมนุมของกรรมกรรตรางรุ่นเก่า

อย่างไรก็ตามการที่รัฐบาลไม่ใช้นโยบายหรือมาตรการที่ก้าวร้าวไปต่อต้านการนัดหยุดงาน ก็ถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่เป็นคุณอันหนึ่งก็ช่วยให้การชุมนุมของคณงานค้างอยู่ได้ การนัดหยุดงานยุติลง เมื่อรัฐบาลสามารถไกล่เกลี่ยให้นายจ้าง และลูกจ้างประนีประนอมกันได้สำเร็จ แต่การประนีประนอมนี้คณงานคงจะได้ผลตอบแทนก่อนข้างน้อย ๆ “หนังสือพิมพ์กรรมกร” ได้รายงานผลบั้นปลายของความขัดแย้งในครั้งนี้ว่า :

ผลที่พวกกรรมกรบริษัทรตราง
ก่อการสไตรค์คราวนั้นก็กลับไป
ได้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายตำรวจ เช่น
โดยสารรตรางไม่ต้องเสียสตางค์
เป็นต้น ส่วนพวกกรรมกรซึ่ง

เป็นคนไทยแทนที่จะได้ผล หรือ
ได้รับความช่วยเหลือบ้าง ก็กลับ
ตรงกันข้าม⁴⁹ (-เน้นโดยผู้เขียน)

อย่างไรก็ตามผลจากการต่อสู้อย่างยืดเยื้อ ซึ่งนำความทุกข์ยากทั้งจากการขาดแคลนเงินทอง ในระหว่างการนัดหยุดงาน และความขมขื่นของครอบครัวที่ต้องประสบกับเหตุการณ์ดังกล่าว จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ไม่ว่านายจ้างจะตระหนักอย่างไรเพียงพอหรือไม่ก็ตาม พวกเขาก็ได้หยิบยื่นความกึกในเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้น (class struggle) ให้แก่กรรมกรแล้ว

ปัญหาประการหนึ่งในประวัติศาสตร์ช่วงนี้ ก็คือ เหตุใดการเคลื่อนไหวของกรรมกรรตราง จึงสามารถสร้างผลกระทบทางการเมือง และมีบทบาทเด่นยิ่งกว่ากรรมกรในอุตสาหกรรมอื่น ๆ เช่นอุตสาหกรรมโรงสีข้าว ซึ่งมีจำนวนกรรมกรมากกว่ากรรมกรรตราง เหตุผลน่าจะเป็นว่า :

ประการแรก บริษัทรตรางเป็นวิสาหกิจ เอกชนขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในขณะนั้น กล่าวคือ บริษัทมีลูกจ้างเป็นจำนวนกว่า ๓๐๐ คน

ประการที่สอง รตรางเป็นวิสาหกิจประเภท สหกรณ์โลกที่คนทั่วไปต้องใช้บริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรตรางเป็นพาหนะที่จำเป็น และสำคัญที่สุดของคนในจังหวัดพระนครด้วยแล้ว การนัดหยุดงานของคณงานจึงสามารถส่งผลกระทบต่อคนทั่วไปได้อย่างกว้างขวางที่สุด

ประการที่สาม ในวิสาหกิจโดยทั่วไปแล้ว กรรมกรส่วนใหญ่เป็นชาวจีน แต่ในกิจการรตราง

48. น.ส.พ. กรรมกร (8 มีนาคม 2465) : 69.

49. “คอลัมน์พวกเราคอร์ดิวิรี่”, น.ส.พ. กรรมกร (22 มีนาคม 2466) : 883.

กรรมกรเป็นชาวไทย จะเน้นความรู้สึกเห็นอกเห็นใจจากคนไทยทั่วไปจึงเกิดขึ้นได้โดยง่าย

ประการที่สี่ การที่คนงานรกรวางมีการจัดองค์กรของตนเองในรูปของสมาคมคนงาน ทำให้พลังของคนงานมีลักษณะที่รวมศูนย์ ลักษณะในชั้นนี้แตกต่างอย่างชัดเจนจากคนงานในวิชาชีพอื่น ๆ เช่นคนงานในโรงสีข้าว โรงเลื่อย ซึ่งยังไม่มีการรวมตัวเป็นสมาคมคนงานขึ้นเลย

เงื่อนไขของการที่มีการจัดองค์กร ทำให้คนงานรกรวางมีพลังที่เหนือกว่าคนงานในโรงสีข้าว ซึ่งมีคนจำนวนคนงานมากกว่าแต่เป็นพลังที่กระจัดกระจายทั่วไป

อย่างไรก็ตามการจักองค์กรเป็นสมาคมคนงานยังมีใช้เงื่อนไขที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้ "สมาคมคนงานรกรวาง" มีพลังในการเคลื่อนไหวได้ หากแต่จะต้องมีทฤษฎี และแนวคิดในการดำเนินงานที่ทันสมัยประกอบไปด้วย

ประการที่ห้า "สมาคมคนงานรกรวาง" มีผู้นำที่มีความสามารถมีความเสียสละ และมีความคิดที่ก้าวหน้าทันสมัย เช่น ถวัติ อุทธิเศษ ร.ศ.ก. วิชา สุนทรจามร และ สุน กิจจำนงค์ เป็นต้น กลุ่มผู้นำของสมาคมคนงานรกรวางเหล่านี้ เป็นปัญญาชนเสรีนิยมที่ผลักดันให้สมาคมฯ ยอมรับอุดมการณ์เสรีนิยมเอาไว้ ถือได้ว่า "สมาคมคนงานรกรวาง" เป็นสมาคมคนงานที่มีแนวเสรีนิยม (liberal trade association) อย่างชัดเจน

การผสมผสานอันระหว่างการมีการจัดรูปองค์กร กับการมีอุดมการณ์เสรีนิยม ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ก้าวหน้าของยุคสมัย ทำให้ "สมาคมคนงานรกรวาง" กลายเป็นพลังส่วนที่นำหน้าสุดของชนชั้นกรรมกรในขณะนั้น

หนึ่งการที่ "สมาคมคนงานรกรวาง" ก่อตั้งขึ้นมาโดยปราศจากอิทธิพลการแทรกแซงของพลังทางการเมือง และในระหว่างการดำเนินงานก็มีความเป็นอิสระ (independent) และมีสิทธิในการตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตัวเอง (autonomous movement) ทำให้ "สมาคมคนงานรกรวาง" สามารถแปรบทบาทของตัวเองจากจุดเริ่มต้น ที่เป็นเพียงวิถีทางที่จะปรับปรุงคนงานเพื่อให้เหมาะแก่การดำรงอยู่ภายในระบบ (modes of accommodation of working people to their existence within the system) ไปเป็นองค์กรที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสังคม (agent for social revolution change) ได้สำเร็จ ในช่วงก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475

4

หนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทต่อ สมาคมคนงาน

ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง หนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทในการพัฒนาการจัดองค์กร และการสร้างจิตสำนึกทางชนชั้นของคนงานมาจากหนังสือพิมพ์ 2 ฉบับคือ “หนังสือพิมพ์กรรมกร” และ “หนังสือพิมพ์ปากกาไทย”

1. หนังสือพิมพ์กรรมกร (พ.ศ. 2465-2467)

ก่อนปี 2475 ความขัดแย้งสำคัญในสังคมไทย เป็นความขัดแย้งระหว่างแนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย กับแนวคิดแบบเจ้าขุนมูลนาย ปัญญาชนเสรีนิยมของไทยส่วนใหญ่สังกัดอยู่กับฝ่ายชนชั้นกลาง เช่น เทียนวรรณ ก.ศ.ร กุหลาบ และกุหลาบ สายประดิษฐ์ ฯลฯ

ในขณะที่ปัญญาชนเสรีนิยมอีกส่วนหนึ่งหันไปสร้างฐานทางการเมืองในหมู่คนงาน ปัญญาชนส่วนนี้เรียกตัวเองว่า “คณะกรรมกร” ซึ่งประกอบด้วย ถวัติ ฤทธิเดช ว.ท.ท. วาศ สุนทรจามร นายถวัลย์ ชาติอาษา และขุนสมาหารทิศะคี (โประ โปรคุปต์) เป็นต้น

“คณะกรรมกร” ซึ่งเป็นคณะทำงานของกองบรรณาธิการ “หนังสือพิมพ์กรรมกร” กวายนั้นล้วนแต่เป็นบุคคลที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวให้การศึกษาค่านิยมของชนชั้นงานทั้งสิ้น ประวัติ

50. คุประวิฑฒะเอียดของนายถวัติ ฤทธิเดช จากสังคีต พิเศษระงสรรค์, “ถวัติ ฤทธิเดช : วีรชนของชนชั้นกรรมกร”, น.ส.พ. มาตุภูมิ (20 เมษายน 2526) : 5.

ไทยสังเขปของสมาชิก “คณะกรรมกร” เท่าที่รวบรวมได้มีดังต่อไปนี้

ถวัติ ฤทธิเดช (พ.ศ. 2437-2493)⁵⁰

มาจากครอบครัวชาวสวนฐานะดีแห่งอำเภอบางช้าง จังหวัดสมุทรสงคราม⁵¹ เขาอุปสมบท ณ วัดสัมพันธวงศ์ (วัดเกาะ) และศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดเทพศิรินทร์กรุงเทพฯ⁵² หลังจากสึกแล้ว ถวัติ ได้เข้ารับราชการอยู่ 4 ปี⁵³ จึงลาออกมาเป็นบรรณาธิการ “หนังสือพิมพ์สยามศักดิ์”⁵⁴ ต่อมาเมื่อเกิดการขัดแย้งกับเจ้าของหนังสือพิมพ์จึงลาออก หลังจากนั้นถวัติและคณะของเขาจำนวน 8-9 คน⁵⁵ จึงร่วมกันก่อตั้ง “คณะกรรมกร” ขึ้น โดยมีถวัติดำรงตำแหน่งเลขานุการ⁵⁶ จากนั้นได้ออก “หนังสือพิมพ์กรรมกร” ในปี พ.ศ. 2465 นำเสียค่ายที่ “คณะกรรมกร” ไม่สามารถเบียดแย่งซื้อสมาชิกของกลุ่มคนได้ เนื่องจากบรรยากาศทางการเมืองในขณะนั้นไม่เอื้ออำนวยให้

ถวัติเป็นทั้งนักเขียนที่ผลิตอุดมการณ์เสรีนิยมและนักจัดองค์กรของฝ่ายกรรมกรทั้งก่อนและหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง เขาเป็นผู้ที่ผลักดันอย่างแข็งขันที่ทำให้ “สมาคมนักงาน” กลายเป็นองค์กรของกรรมกรที่เข้มแข็งที่สุดในยุคสมบูรณาญาสิทธิราช และขบวนการกรรมกรไทยเริ่มเป็น

51. สัมภาษณ์ นายสาวิตร ฤทธิเดช, บุตรชายนายถวัติ ฤทธิเดช, 29 ธันวาคม 2522.

52. “คอลัมน์แฉงเหตุ”, น.ส.พ. กรรมกร (29 ธันวาคม 2466) : 695.

53. น.ส.พ. กรรมกร (29 ธันวาคม 2466) : 699.

54. เรื่องเดียวกัน, น. 697.

55. น.ส.พ. กรรมกร (28 กรกฎาคม 2466) : 360.

56. น.ส.พ. กรรมกร (16 กุมภาพันธ์ 2466) : 883.

รูปเป็นร่างขึ้นตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ร.ต.ต. วาศ สุนทรจามร (พ.ศ. 2435-2497)⁵⁷ มาจากครอบครัวข้าราชการซึ่งเป็นชนชั้นกลางแห่งจังหวัดราชบุรี ในระหว่างที่รับราชการเป็นกำรตรวจทางภาคเหนือ ได้พบเห็นราษฎรที่ยากจนเป็นจำนวนมากถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกข่มเหงจากเจ้านาย ชุนนาง และผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น ต่อมาถูกส่งพักราชการจึงได้หันมาศึกษาวิชากฎหมาย และกลายเป็นทนายความให้แก่กรรมกรและราษฎรที่ยากจนทั่วไป

ร.ต.ต. วาศ เป็นสมาชิกคนหนึ่งของ “คณะกรรมกร” ได้เขียนบทความให้การศึกษาแก่กรรมกร และยังได้นำกรรมกรรตรางนั้คดีหยุดงานในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชด้วย

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ร.ต.ต. วาศ ยังคงมีบทบาทในฐานะที่ปรึกษาของกรรมกรและนักจัดองค์กรของกรรมกรเรื่อยมา ครอบงำกระทั่งถึงยุค “สหอาชีพะกรรมกรแห่งประเทศไทย” ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

สุนั กิจจำนงค์ (พ.ศ. 2441-2508)⁵⁸ มาจากครอบครัวช่างไม้ฐานะยากจนของจังหวัด

57. คูประวัติละเอียดยของ ร.ต.ต. วาศ สุนทรจามร จากสังคีต พิริยะรังสรรค์, “ร.ต.ต. วาศ สุนทรจามร : บัญชีของชนชั้นกรรมกร”, น.ส.พ. มาตุภูมิ (30 เมษายน 2526) : 5.

58. คูประวัติละเอียดยของ นายสุนั กิจจำนงค์ จากสังคีต พิริยะรังสรรค์, “สุนั กิจจำนงค์, นายคสมาคมสหอาชีพะกรรมกรนครหลวงกรุงเทพ ฯ คนสุดท้าย”, น.ส.พ. มาตุภูมิ (11 พฤษภาคม 2526) : 5.

สระบุรี ในวัยเด็กสุนั เป็นเด็กรับใช้อยู่ที่บ้านชุนนางท่านหนึ่ง ซึ่งทำให้เขามีความรู้ลึกซึ้งต่อต้นระบบเจ้าขุนมูลนายเป็นอย่างมากในเวลาต่อมา

สุนั ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของ “คณะกรรมกร” โดยการชักนำของฉวติ ฤทธิเศษ เขาทำงานกำนการศึกษา และการจัดองค์กรให้แก่คนงานรตรางค้ำย สุนั เป็นผู้นำคนงานที่ได้รับความเคารพนับถืออย่างสูงมากจากคนงานรตรางโดยทั่วไป

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว สุนั ยังคงทำงานเคลื่อนไหวกรรมกรเรื่อยมา เขาเป็นสมาชิกผู้ร่วมก่อตั้ง “สมาคมสหอาชีพะกรรมกรนครหลวงกรุงเทพ ฯ” ผู้หนึ่งค้ำย

มูลเหตุจูงใจที่ทำให้ “คณะกรรมกร” มาออก “หนังสือพิมพ์กรรมกร” เนื่องมาจาก :

1. การได้เห็นสภาพการเอารัดเอาเปรียบที่นายจ้างกระทำต่อลูกจ้าง และมองไม่เห็นว่าจะมีใครมาช่วยเหลือนักจ้างเหล่านี้⁵⁹ “หนังสือพิมพ์กรรมกร” ได้สะท้อนทัศนะของคนในเรื่องนี้เอาไว้ว่า “พวกกรรมกรของประเทศสยามยังได้รับความกดขี่จากนายจ้าง ไม่จ้คกับสมัยไร้ทาส และถูกสูบเลือดเนื้อในเสียจนแทบเหลือแต่กระดูก”⁶⁰

2. “คณะกรรมกร” มีความ “ประสงค์ที่จะเป็นปากเสียงของมหาชน และพวกกรรมกรสยาม”⁶¹

3. ค้ำยความปรารถนาที่จะกระทำการบางอย่าง “เพื่อช่วยชาติ-ศาสนา-พระมหากษัตริย์”⁶²

59. “คำนำของ น.ส.พ. กรรมกร”, น.ส.พ. กรรมกร (27 มกราคม 2465) : 1-3.

60. น.ส.พ. กรรมกร (1 ธันวาคม 2466) : 626

61. น.ส.พ. กรรมกร (1 ธันวาคม 2466) : 26.

62. น.ส.พ. กรรมกร (28 กรกฎาคม 2466) : 360.

4. ด้วยความปรารถนาที่จะทำลายสภาพการเอารัดเอาเปรียบที่ลูกจ้างถูกกระทำอยู่ในขณะนั้น ถวติ ฤทธิเศษ ได้แสดงความปรารถนาของตนเองไว้ว่า :

...ด้วยเห็นทุกข์แก่เพื่อนกันเช่นนี้ พวกเราซึ่งเป็นคนงานจึงได้รวบรวมจำนวนเงินเล็กน้อยที่เข้าใจว่าเหลือจากนายจ้างอุบาทว์ได้รีดเอาไปโดยมิชอบธรรม ก็จัดตั้งหนังสือพิมพ์ขึ้น โดยขนานนามหนังสือพิมพ์ว่า “หนังสือพิมพ์กรรมกร” หนังสือพิมพ์กรรมกรนี้มีความมุ่งใจเป็นส่วนใหญ่ก็คือหวังจะประหารสภาพแห่งการเป็นทาส ซึ่งยังเป็นฉายาแฝงอยู่ในตัวคนงานถูกลูกจ้างให้ปลาศไปและให้อิสรภาพเข้ามาแทนที่⁶³

ก่อนหน้าการกำเนิด “คณะกรรมกร” ปัญญาชนไทยบางท่าน เช่น พระยาสุรวิยานุวัต และเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ฯลฯ ได้เคยกล่าวถึงสภาพการดำรงชีวิตของกรรมกร ด้วยความเห็นอกเห็นใจ ทว่าการเสนอความเห็นดังกล่าวเป็นไปในลักษณะของปัจเจกบุคคลมิใช่ในลักษณะของคณะบุคคล เช่นที่ “คณะกรรมกร” ได้กระทำอยู่ สิ่งที่ “คณะกรรมกร” ได้เสนอตัวไว้มากยิ่งกว่าคนรุ่นก่อนได้กระทำก็คือ การประกาศตัวว่าเป็นปากเสียง ให้แก่ มหาชน และกรรมกรสยาม โดยมีเป้าหมายว่าจะทำลายสภาพการเอารัดเอาเปรียบที่คนงานถูกกระทำอยู่

63. “คำนำของ น.ส.พ. กรรมกร”, น.ส.พ. กรรมกร (27 มกราคม 2465) : 3.

ในการดำเนินงานตามเจตนารมณ์ที่กล่าวแต่เบื้องแรกแล้วนั้น “หนังสือพิมพ์กรรมกร” ได้พยายามแสดงบทบาทในฐานะผู้ผลิตอุดมการณ์ประชาธิปไตยให้แก่กรรมกร รวมทั้งทำหน้าที่ในการเข้าไปจัดตั้งความคิดและองค์กรให้แก่กรรมกรอีกด้วย บทบาทที่ “หนังสือพิมพ์กรรมกร” ได้กระทำอย่างเด่นชัดที่สุดอย่างน้อย 2 ประการคือ

ประการแรก “หนังสือพิมพ์กรรมกร” พยายามเปิดเผยและชี้ให้กรรมกรได้ทราบถึงสิทธิอันกรรมกรควรได้รับ ตามแบบอย่างของประเทศอุตสาหกรรม รวมทั้งชี้จุดอ่อนของระบบการปกครองที่เกี่ยวข้องกับการจ้างงานในขณะนั้น ที่เอื้ออำนาจให้นายจ้างมีสิทธิที่เหนือกว่าลูกจ้างอย่างมากมา⁶⁴

สิทธิต่างๆที่ “หนังสือพิมพ์กรรมกร” พยายามชี้ให้ลูกจ้าง ได้ตระหนักว่าเป็นสิทธิอันแท้จริงของตน ได้แก่ สิทธิในการนัดหยุดงาน⁶⁵ และสิทธิที่จะก่อตั้ง “คณะ” หรือ “สโมสร” ของลูกจ้าง เพื่อเป็นองค์กรในการพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของลูกจ้างโดยตรง⁶⁶

ประการที่สอง “หนังสือพิมพ์กรรมกร” พยายามเรียกร้องความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่กรรมกร เพื่อที่จะให้กรรมกรสามารถรวมตัวจัดตั้งกันขึ้นเป็นพลังอันหนึ่งในการต่อสู้กับฝ่าย

64. “คอลัมน์สิทธิของกรรมกร”, น.ส.พ. กรรมกร (10 กุมภาพันธ์ 2465) : 20-24.

65. “คอลัมน์อิสรภาพของกรรมกร”, น.ส.พ.กรรมกร (27 มกราคม 2465) : 5, 7.

66. “คอลัมน์แถลงกิจบรรณาธิการ”, น.ส.พ. กรรมกร (15 มีนาคม 2466) : 662.

นายจ้าง อันเป็นแนวทางของการปรับปรุงค่าจ้าง และสวัสดิการของกรรมกร ข้อความที่ปรากฏอยู่ใน “หนังสือพิมพ์กรรมกร” มีดังต่อไปนี้คือ :

ฉะนั้นพวกเราเหล่ากรรมกรสยาม ถึงคราวหรือยังที่จะต้องควบคุมกันเข้าให้เป็นหมวดเป็นหมู่เพื่อความเจริญให้เกิดมีขึ้นแก่พวกเรา ... เมื่อพวกเราเหล่ากรรมกรสยามยังถือว่าตัวใครตัวมัน แรงใครแรงมันอยู่คราบโคแล้ว พวกเราอย่าพึงหวังเลยว่า จะพ้นอำนาจอิทธิพลอันนายจ้างหน้าเลือดจะกดขี่พวกเรา ๆ ไม่ได้คำนึงบ้างเลย หรือว่าความสามัคคีพร้อมเพียงแห่งหมู่ ย่อมเป็นอำนาจส่วนหนึ่ง ซึ่งใคร ๆ ก็จะต้องเกรงขามเรา ไม่กล้ากดขี่กันเล่นง่าย ๆ ประคองไว้ควาย ... คณะเรจึงได้เริ่มออกหนังสือพิมพ์กรรมกรฉบับขึ้นปฐมฤกษ์ก็โดยเรามีความประสงค์ จะรวบรวมพวกเราเหล่ากรรมกรสยาม ให้รวมกันเข้าเป็นหมวดเป็นหมู่ เพื่อให้พ้นอำนาจอิทธิพลของนายจ้างหน้าเลือด... แล้วเลือกผู้ที่มีความรู้ความสามารถมีไหวพริบลฉลาดในหมู่ของคนชั้นเป็นหัวหน้า...⁶⁷

สิ่งที่ “คณะกรรมกร” ได้กระทำในทางที่เป็นจริงนั้น มากยิ่งกว่าข้อเรียกร้องที่ปรากฏอยู่ใน “หนังสือพิมพ์กรรมกร” เสียอีก กล่าวคือ

67. “คอลัมน์พวกเราควรรู้”, น.ส.พ. กรรมกร (22 มีนาคม 2466) : 881-884.

พวกเขาได้อุทิศตัวเองให้แก่การเข้าไปจัดองค์กรให้แก่กรรมกรอีกด้วย

การปรากฏขึ้นของ “คณะกรรมกร” เป็นผลผลิตโดยตรงของพัฒนาการแห่งระบอบทุนนิยมในประเทศไทย องค์ประกอบของ “คณะกรรมกร” มาจากชนนาง คนชั้นกลาง และกรรมกร อุตสาหกรรมของ “คณะกรรมกร” หรือ “หนังสือพิมพ์กรรมกร” มีลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างอุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตย กับอุดมการณ์สังคมนิยม

อุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตย ปรากฏในรูปของการต่อต้านระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช “หนังสือพิมพ์กรรมกร” พยายามชี้ให้เห็นว่าภายใต้ระบอบการปกครองเดิมผู้ปกครองไม่สนใจสิทธิเสรีภาพ ค่าจ้าง สวัสดิการ และชีวิตความเป็นอยู่ของคนงานแต่ประการใดเลย

นอกจากนี้ “หนังสือพิมพ์กรรมกร” ยังวิพากษ์วิจารณ์นายทุนต่างชาติที่เอารัดเอาเปรียบคนงานไทย และเปิดเผยให้เห็นถึงความร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลนายทุนต่างชาติ ซึ่งมีผลประโยชน์อยู่ตรงกันข้ามกับคนงานโดยทั่วไป

ในแง่ของอุดมการณ์สังคมนิยม “หนังสือพิมพ์กรรมกร” ได้พยายามเปิดเผยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการปฏิวัติ ปี 2460 (ค.ศ. 1917) ของ “พรรคบอลเชวิค” ให้แก่กรรมกรได้รับรู้อีกด้วย ผู้ที่มีบทบาทในการทำงานค้ำหน้าจะเป็น นายถวัลย์ ชาติอาษา หนึ่งในสมาชิกของ “คณะกรรมกร” ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านภาษาอังกฤษดีมาก นอกจากนี้ “คณะกรรมกร” ยังได้ก่อตั้ง “สถานแทนทวยราชภูรี” เพื่อผู้ใช้แรงงานอีกด้วย (ดูรายละเอียดในบทความเดียวกันนี้)

อย่างไรก็ตาม “หนังสือพิมพ์กรรมกร” ยังมิได้มีการนำเสนอโครงการ (program) เศรษฐกิจ

การเมืองของสังคมไทยตามที่ควรจะเป็น ไม่ว่าจะ เป็นโครงการในระดับต่ำ (minimum program) หรือโครงการระดับสูง (maximum program) ทั้งนี้จะเนื่องมาจากโอกาสที่จะทำการศึกษา ค้นคว้าทางวิชาการในสังคมไทยมีขีดจำกัดสูงมาก กระนั้นก็ตามการปรากฏตัวของ “คณะกรรมกร” หรือ “หนังสือพิมพ์กรรมกร” ก็มีบทบาทในการ ผลักดันให้แนวความคิดเสรีนิยม และสังคมนิยม กลืนกลายขยายตัวลงไปสู่ผู้คนงาน ทั้งยังเป็นตัวที่ ช่วยปรับดุลยภาพ (balance) ระหว่างทุนกับแรงงานในบางระดับอีกด้วย

อนึ่งการที่ระบบทุนนิยมในประเทศไทยยัง อยู่ในระยะเริ่มต้น ทำให้จำนวนคนงานมีค่อนข้างน้อย ประกอบกับคนงานส่วนใหญ่เป็นชาวจีนโพ้นทะเลแล้ว ผลกระทบของ “หนังสือพิมพ์กรรมกร” ที่เรียกร้องให้คนงานรวมตัวกันก่อตั้งสมาคมคนงาน เพื่อพิทักษ์สิทธิของตนเองคงมีไม่มากนัก อย่างไรก็ตามในหมู่คนงานรกร้างที่เป็นคนไทย และคนงานโรงงานสีข้าวซึ่งเป็นคนจีน ผลกระทบทางความคิดการเมืองของ “หนังสือพิมพ์กรรมกร” ก็มีอยู่ในระดับสูงพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน “สมาคมคนงานรกร้าง” นับว่ามีอยู่สูงมากที่สุดทีเดียว

“คณะกรรมกร” เป็นกลุ่มทางประวัติศาสตร์ (historical bloc) ที่มีความเป็นอิสระทางความคิดจากกลุ่มผู้ปกครองประเทศ และเงื่อนไขทางสังคมในขณะนั้น กลุ่มนี้มีโลกทัศน์และนโยบายที่ก้าวหน้าเกินกว่ายุคสมัย คือถือว่า “คณะกรรมกร” เป็นกลุ่มก้าวหน้าของสังคมไทยในยุคนั้น จุดมุ่งหมายของ “คณะกรรมกร” มิใช่เพียงเพื่อการปรับปรุงสภาพการดำรงอยู่ทางเศรษฐกิจของคนงานให้เหมาะสมยิ่งขึ้นเท่านั้น หากแต่เป็นองค์การเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างแท้จริง

2. หนังสือพิมพ์ที่ปรากฏไทย (พ.ศ. 2468-2470)

ปลายปี พ.ศ. 2467 “หนังสือพิมพ์กรรมกร” ถูกบีบให้ต้องปิดตัวเองไป สาเหตุของการปิดหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ น่าจะสืบเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่าง “หนังสือพิมพ์กรรมกร” กับเจ้าพระยาอมรราช เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น อย่างไรก็ตามต้นปี 2468 “คณะกรรมกร” ก็ออกหนังสือพิมพ์ฉบับใหม่ชื่อ “หนังสือพิมพ์ปรากฏาไทย” โดยมีถวัติ ฤทธิเดช เป็นเจ้าของและบรรณาธิการ

“หนังสือพิมพ์ปรากฏาไทย” ได้แถลงพาดพิงถึงกรณีการปิด “หนังสือพิมพ์กรรมกร” กับเจ้าพระยาอมรราชเอาไว้ว่า

ความจริงทุกข์สุขอะไรของเรา
เจ้าพระยาอมรราชรู้ดีทุกอย่าง
(—เน้นโดยผู้เขียน) และบาง
อย่างเราก็ได้เคยหาทางบ๊องกัน
เจ้าพระยาอมรราชมาแล้ว เรายัง
คิดว่าเจ้าพระยาอมรราชจะพูดกับเรา
จริง ๆ แคกลับโยนกันไปโยน
กันมา...ตั้งแต่ทำให้กรรมกรของ
เราเลิกล้มไป (—เน้นโดยผู้เขียน)
พวกเราพยายามขอกันเป็นหลาย
หน เวลาที่เราได้รับอนุญาต (ให้
ออกหนังสือพิมพ์ฉบับใหม่ได้—ผู้
เขียน) ต้องทำทัณฑ์บนให้ไว้กับ
พระยาเพชรคาหนังสือพิมพ์ฉบับ
ไหนบ้างที่คงจะทำทัณฑ์บน พระ
ราชบัญญัติมีคุ้มครองแล้วยังไม่
พอใจอีกหรือ⁶⁸

68. “คอลัมน์เรื่องของเจ้าพระยาอมรราช”, น.ส.พ. ปรากฏาไทย (13 มีนาคม 2468) : 13-14.

“คณะกรรมการ” นอกจากมี ฤทธิ ฤทธิเศษ ซึ่งเปิดเผยชื่อที่แท้จริงของตนออกมาแล้ว สมาชิกที่เหลือทั้งหมดล้วนแต่ใช้นามปากกาทั้งสิ้น คือ ท่านเถรตรง คุณลุงสี่ คุณหมอโพล่ง ทิศค้อย ปากกาเพชร นามทอง ปากกาเงิน คุณครู เจ้าหมึก เจ้าหมอน หนูหวาน และเชือกหนังวัว-เกวียน เป็นต้น⁶⁹ สาเหตุที่คณะกรรมการไม่สามารถเปิดเผยนามของตนเองก็เนื่องจากเกรงว่า จะถูกผู้มีอำนาจในขณะนั้นกลั่นแกล้งเอาได้⁷⁰

หนังสือพิมพ์ปากกาไทย นอกจากจะมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อกรรมกร และเพื่อ “เป็นปากเสียงของประชาชนพลเมืองทั่วไป”⁷¹ แล้ว บทบาทของหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ที่แตกต่างไปจาก “หนังสือพิมพ์กรรมกร” ก็คือ การมุ่งเข้าต่อสู้กับบรรดาอำมาตย์ที่ใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมกับราษฎรโดยทั่วไป ถึงที่ “หนังสือพิมพ์ปากกาไทย” ได้แสดงถึงวัตถุประสงค์ของตนว่า “เราจะประหัตประหารผจญต่อเหล่าอำมาตย์ ที่ใช้อำนาจอำมาตย์

กำลังที่ฉ้อราษฎร์บังหลวงให้มันถึงซึ่งความแตกกับพวกมันด้วยหอกทรอกทั้งแก้อย่าให้ทะลุหูเราด้วยคปากกาของเรา”⁷²

บทบาทในแง่หนึ่งของ “หนังสือพิมพ์ปากกาไทย” น่าจะสอดคล้องต่อความต้องการของคนส่วนใหญ่ในขณะนั้นได้ดียิ่งกว่า “หนังสือพิมพ์กรรมกร” ทั้งนี้เนื่องจากในระยะดังกล่าวระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชกำลังตกเป็นเป้าของการวิพากษ์วิจารณ์ของปัญญาชนเสรีนิยมทั้งในและนอกกองทัพ ในแง่ที่ว่าระบอบนี้เป็นอุปสรรคโดยตรงต่อการพัฒนาประเทศ

“หนังสือพิมพ์ปากกาไทย” ได้วิพากษ์วิจารณ์และตั้งคำถามต่อความล้มเหลวของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช อย่างน้อยที่สุด 3 ด้านด้วยกัน กล่าวคือ (1) ด้านตัวบุคคล (2) ด้านสถาบันเศรษฐกิจ และ (3) ด้านตัวระบบ และอุดมการณ์ของระบบ

(1) ด้านตัวบุคคล: “หนังสือพิมพ์ปากกาไทย” ได้ชี้ให้เห็นถึงรูปธรรมของเจ้านาย และขุนนางจำนวนหนึ่ง ที่ใช้อำนาจของเจ้าขุนมูลนายอย่างไม่เป็นธรรม ทั้งยังได้เข้าดำเนินการต่อสู้ด้วยอย่างเปิดเผย โดยยึดหลักการแห่งระบอบประชาธิปไตย อันถือว่าพลเมืองมีสิทธิเสมอภาคกันเป็นที่ตั้ง อาทิเช่น การต่อสู้กับพลตำรวจตรีพระยาอธิกรณ์ประกาศ ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ซึ่ง “ได้ใช้อำนาจในการขู่ขู่” และกักขัง ร.ต.ท. วาศ สุนทรจามร ให้เสื่อมเสียอิสรภาพ⁷³ การต่อสู้กับเจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

69. “คอลัมน์เรื่องของเจ้าพระยามรราช”, น.ส.พ. ปากกาไทย (13 มีนาคม 2468) : 13-14.

70. หมอโพล่ง หรือ ร.ต.ท. วาศ สุนทรจามร ซึ่งในขณะนั้นมีอาชีพเป็นทนายความ ได้สะท้อนทัศนะในเรื่องนี้เอาไว้ว่า “...ข้าพเจ้าไม่ชอบเช่นนั้นหมอโพล่งเลยแหละ อยากจะเซ็นชื่อมาตรง ๆ แต่นั่นแหละมันยังติดขัดบางประการ ประการที่ติดขัดนั้นไม่ใช่ว่ากลัวติดตะราง แต่กลัวว่าจะร้อนอาชีพโดยยังไม่ถึงคราวจำเป็น” อ้างจาก หมอโพล่ง, “คอลัมน์น่านาคกรม”, น.ส.พ. ปากกาไทย (8 กันยายน 2469) : 4.

71. “จดหมายเปิดหมึกของ น.ส.พ. ปากกาไทย ถึงนายเจริญ เจ้าของห้างทำยาไทย” น.ส.พ. ปากกาไทย (15 มีนาคม 2468) : 14.

73. น.ส.พ. ปากกาไทย (1 มกราคม 2468) : 4.

72. หมอโพล่ง, “คอลัมน์น่านาคกรม”, น.ส.พ. ปากกาไทย (21 มกราคม 2468) : 4.

ซึ่งกล่าวหาว่า “หนังสือพิมพ์ปากกาไทย” เขียนบทความโจมตีไปในทำนองหมิ่นประมาท ในเรื่องการจัดงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์⁷⁴ และเจ้าพระยามรราช ได้มีคำสั่งให้จับกุมตัวเจ้าของและบรรณาธิการ คือ นายถวัติ ฤทธิเศษ “ไปกักขังใส่กรงเหล็ก แล้วห้ามเยี่ยมห้ามประกัน ทำประจักษ์โทษกบฏหรือว่าโทษฆ่าคนตาย”⁷⁵

ร.ท.ท. วาศ สุนทรจามร ได้ตั้งปุจฉาต่อพระยาอธิการบดีประกาศและเจ้าพระยามรราชในเรื่องสิทธิอันเท่าเทียมกันของพลเมือง ตามอุทกกรรมการและหลักการแห่งระบอบเสรีนิยมประชาธิปไตยในกรณีนี้เอาไว้อย่างรุนแรงว่า :

เจ้าพระคุณเจ้าชานี้หรือธรรมเป็นอำนาจ ฉนั้น (หมอโพล่ง—ผู้เขียน) ขอถามพระยาอธิการบดีหน่อยเถอะว่า เจ้าพระยามรราชกับไอปานแจวเรือจ้างมันต่างกันตรงไหน (-เห็นโดยผู้เขียน) ไอปานก็เป็นพลเมือง การกระทำของตำรวจผิดแผกกันตั้งนั้น ท่านคิดว่าคนไทยในปัจจุบันมันเหมือนกับเมื่อ 200 ปีมาแล้วกระมัง ระวังเถอะเจ้าพระยาอธิการบดี เราคือ เจ้าคุณแก่เจ้าคุณ พุดกันตามธรรมเนียมแล้วเจ้าคุณก็คือลูกจ้างเราเหล่ากรรมกรและพระราชกรรณมวลา (-เห็นโดยผู้เขียน) ซึ่งหวังว่าท่านจะช่วยระงับทุกข์บำรุงสุข

74. “คอลัมน์ปัญหางานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์”, น.ส.พ.

ปากกาไทย (28 ธันวาคม 2468) : 3.

75. หมอโพล่ง, “คอลัมน์นามาการม”, น.ส.พ.

ปากกาไทย (20 มกราคม 2468) : 4.

ให้แก่พวกเรา เงินเดือนที่เจ้าคุณเอาไปเลี้ยงลูกเมียตั้งสองคนสามคน ก็คือเหื่อโคลงของพวกเราทั้งนั้น ลูกจ้างต้องออกหน้าทำชื่อเสียงก่อนนายจ้างจึงจะควร ถ้ากะกะนอกกลุ่มออกทางก็เป็นว่าได้พักกันแหละ⁷⁶

(2) **ค้ำยันสถาบันเศรษฐกิจ** : “หนังสือพิมพ์ปากกาไทย” มิได้วิพากษ์วิจารณ์สถาบันเศรษฐกิจของระบอบศักดินาอย่างกว้างขวาง เช่นระบอบการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน แต่ “หนังสือพิมพ์ปากกาไทย” ได้พุ่งเป้าการวิพากษ์วิจารณ์ไปที่ปัญหาค่าเช่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาค่าเช่าในเมืองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกรมพระคลังข้างที่ ซึ่งเป็นปัญหาที่ใกล้ชิดกับผู้อ่านในเมืองเป็นสำคัญ กล่าวได้ว่ากรมพระคลังข้างที่เป็นสถาบันทางก้ำเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่งของระบอบก้ำ

“หนังสือพิมพ์ปากกาไทย” ได้เผยให้เห็นลักษณะการดำเนินงานของกรมพระคลังข้างที่เป็นการทุจริตอย่างรุนแรงต่อราษฎร ดังต่อไปนี้คือ :

เรื่องที่เราระงับคุณก็คือเรื่องห้องแถว ตึกแถว ซึ่งเป็นของกรมพระคลังข้างที่ ที่พวกเราก็เป็นอันรักกันอยู่แล้วว่าเป็นผลประโยชน์ส่วนพระองค์ แค่นี้ก็เจ้าพนักงานกรมพระคลังข้างที่ ซึ่งเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ของพระองค์ก็ยอมให้มีผู้ผูกขาดคัดตอนเช่าช่วงไป และผู้เช่าช่วงเหล่านั้นก็ไปตั้งราคาเช่าเล็กเอื้อแก่ผู้เช่า ซึ่งเป็นผู้ที่ยากจนอีกต่อ

76. หมอโพล่ง, “คอลัมน์นามาการม”, น.ส.พ.

ปากกาไทย (20 มกราคม 2468) : 4.

หนึ่ง ซึ่งหนังสือพิมพ์ได้พากัน
ตะโกนมากลางแคว้นกาลที่ 6 แต่ก็
ไม่ได้รับอย่างไร บัดนี้ 6 ก็ได้
เปลี่ยนเป็น 7 อะไร ๆ ก็มี การ
เปลี่ยนแปลงกันไปมากมายแล้ว
แต่วิธีการของกรมพระคลังข้างที่
ที่ยอมปล่อยให้ผู้เช่าช่วงผูกขาดคัก
ตอนห้องแถว คักแถว ไปชุกเอา
เดือคเนื่องจากประชาชน ซึ่งเป็น
ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์
นั้นยังไม่เห็นเปลี่ยนแปลงบ้างเลย
และก็จะเปลี่ยนแปลงในรัชกาล
ของพระองค์นี้บ้าง เพราะเรื่อง
นี้เป็นเรื่องที่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน
ของพระองค์ได้รับความเดือดร้อน
อย่างเหลือทน ภัยผู้ที่เช่าช่วง
ไปจากกรมพระคลังข้างที่นั้น ได้
พากันรีดเลือกเนื้อ รีดค่าเช่าแพง
ขึ้นไปถึง 80-90% บางแห่งก็
เท่า ๆ ทั่ว ซึ่งก็เป็นความเดือด
ร้อนแก่ประชาชนพลเมืองของ
พระองค์อย่างเหลือทนแล้วพระ-
เจ้าข้า⁷⁷

(3) **ค้ำคั้วระบบและอุมการของระบบ :**

อุมการของระบบคักคักนายอุมรับความแตกค่าง
ระหว่างชนชั้นของมนุษย์คือ ถือว่ามนุษย์มีนาย
(master) และมีบ่าวไพร่ (man) ได้ แต่สิ่งที่
“หนังสือพิมพ์ปากกาไทย” พยายามกระทำ ก็คือ
การนำเสนออุมการประชาธิปไตย ที่ถือว่ามนุษย์
ทุกคนมีความเสมอภาคกัน ถือข้อความที่ว่า “เจ้า-
77. “บทนำเรื่องกรมพระคลังข้างที่กับมนุษย์หน้า
เดือค”, น.ส.พ. ปากกาไทย (๑ กันยายน
2469) : 3.

พระยายมราชกับไอ้ป่านแจวเรือมันค่างกันตรงไหน”
ข้อความข้างต้นนั้นนอกจากจะเป็นการกระตุ้น
ให้กรรมกร และราษฎรทั่วไปไม่ยอมรับอุมการ
และระเบียบแบบแผนเดิมของสังคมแล้ว ก็ยังเป็น
การเร่งเร้าให้เกิดปฏิกิริยาตอบโต้ต่อสถานะคักเดิม
ของสังคมอีกด้วย

นอกจากนี้ “หนังสือพิมพ์ปากกาไทย” ยัง
พยายามเชิดชูสิทธิทางการเมือง (political rights)
ของกรรมกรและราษฎรโดยทั่วไปคักมระบอบ
ประชาธิปไตย ถือข้อความที่ว่า “ทุกคนคักมธรรม-
นิยมแล้ว เจ้าคุณก็คือลูกจ้างเราเหล่ากรรมกร”
ที่คักนะที่ “หนังสือพิมพ์ปากกาไทย” พยายามคักนมา
เป็น การนำเสนอสิทธิเสรีภาพในการเลือกคักผู้
บริหารประเทศ ซึ่งสิทธิทางคักนนี้ของกรรมกร
ที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ยังถูกจักคักเอาไว้ในมือของ
บรรดาเจ้านายและขุนนางคักนั้น

“หนังสือพิมพ์ปากกาไทย” พยายามพบบอก
ปัญหาค่าง ๆ ขึ้นมาให้กรรมกรและราษฎรทั่วไป
ได้คักข้อสงสัยและร่วมกันคักคัก ปัญหาค่าง ๆ
เหล่านี้พุ่งเป้าไปที่การปกครอง และอุมการของ
ระบบเดิม คักอย่างของปัญหาเหล่านี้เช่น :

1. รัชชคัก ศาสนา พระมหาคักคักวิชัย รัช
คักนอย่างไรและเป็นของจ่าเป็นนัคหรือ
2. คักโบรคักเห็นว่า “เจ้าว่างมคักให้งมไป
คักมเจ้า” คักนคักมความว่าอย่างไร
และคักคักว่ารัชเจ้าคักคักหรือไม่อธิบาย
มา
3. ประเทศชคัก ศาสนา พระมหาคักคักวิชัย
คักเกี่ยวคักนกันอย่างไร แยกออกจากกัน
ได้ไหม มีผลอย่างไร
4. อะไรเรียกว่า รัชฐคัก ทำไม่จิงเรียก
อย่างนั้น ใครเป็นผู้คัก

- 5. รัฐบาลกับราษฎรเกี่ยวเนื่องกันอย่างไร แยกออกจากกันได้หรือไม่ เพราะเหตุใด
- 6. รัฐบาลคงอยู่ได้เพราะราษฎรให้เงินบำรุง ไซ้ไหม ถ้าใช้ผู้ที่ทำกรงานของรัฐบาล จะมีได้ชื่อว่า เป็นลูกจ้างของราษฎรหรือ
- 7.
- 10. 78

เห็นได้ว่าคำถามเหล่านี้ ผู้ตั้งคำถามมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ราษฎรตั้งข้อสงสัยต่อความเชื่อกึ่งเกินของตน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรักชาติ ศาสนา หรือพระมหากษัตริย์ก็ตาม นอกจากนี้ "น.ส.พ. ปักกาไทย" ยังพยายามที่จะให้ราษฎรตั้งข้อสงสัยต่อบัญหา "รัฐ" (state) ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานของการปกครอง ว่ารัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นรัฐบาลเพื่อคนชั้นใดในสังคม

3. สถานแทนทวยราษฎร

ในปี พ.ศ. 2468 นอกจาก "คณะกรรมการ" จะได้ออก "หนังสือพิมพ์ปักกาไทย" แล้ว ในระยะเดียวกันนั้นก็ยังได้ก่อตั้ง "สถานแทนทวยราษฎร"⁷⁹ ขึ้นอีกด้วย

"สถานแทนทวยราษฎร" มีเจตนาตามที่ประกาศเอาไว้ว่า

- 78. เถรตรง, "คอลัมน์ข้อปัญหาของเถรตรง", น.ส.พ. ปักกาไทย (8 มกราคม 2468) : 14.
- 79. "สถานแทนทวยราษฎร" และ "น.ส.พ. ปักกาไทย" เดิมตั้งอยู่ถนนเจริญกรุง หน้าวัดยานนาวา ต่อมาได้ย้ายไปตั้งอยู่ที่ตึกแถวเลขที่ 393-395 ถนนพระรามสี่ ปากตรอกพระยาสุเมทรพิมล ออกจาก "คอลัมน์ย้ายสถานแทนทวยราษฎร และหนังสือพิมพ์ปักกาไทย", น.ส.พ.ปักกาไทย (9 มกราคม 2468) : 4.

"เพื่อช่วยขจัดทุกข์บำรุงสุขและความสะดวกในเรื่องกิจการของคนทั่วไป หรือนัยหนึ่ง เป็นลูกจ้างหรือเป็นคนใช้คนทั่วไป (-เน้นโดยผู้เขียน) โดยสถานที่ทำการรับหน้าที่เป็นลูกจ้าง ยอมให้ผู้จ้างใช้แทนตัวของผู้จ้างในเมื่อมีทุกข์เกิดขึ้นตามข้อคึกกา โดยรับค่าจ้างรางวัลเป็นสินจ้างแลกเปลี่ยนแค่เล็กน้อย"⁸⁰

อนึ่งระเบียบการปฏิบัติ หรือ "ข้อคึกกา" ของสถานแทนทวยราษฎรนั้น ได้กำหนดเอาไว้ดังต่อไปนี้ คือ :

- 1. ผู้ที่จะเป็นนายจ้างสถานแทนทวยราษฎร แบ่งเป็น 2 ชนิด เป็นนายจ้างประจำ ชนิดหนึ่ง
- 2. นายจ้างไม่ประจำ ได้แก่ นายจ้างธรรมดา ในเมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นก็จ้างกันในเฉพาะเรื่องที่เกิดขึ้น นายจ้างชนิดนี้ ต้องเสียค่าจ้างเป็นเรื่อง ๆ ราย ๆ แล้ว แต่จะตกลงกัน (เว้นแต่ผู้ที่ยากจนจริงๆ จะช่วยโดยไม่คิดสินจ้าง)
- 3. นายจ้างประจำ ได้แก่ นายจ้างที่เสียเงินล่วงหน้า จ้างประจำไว้เป็นปี ๆ โดยสถานนี้ทำสัญญาให้อยู่คือไว้ นายจ้างประจำนี้แบ่ง 3 ประเภท
 - ก. ประเภทที่หนึ่งเสียเงินค่าจ้างคราวแรก 50 บาท ต่อไปเสียเป็นรายเดือน ๆ ละ 5 บาท ปีหนึ่งเสียค่าจ้าง 105 บาท
 - ข. เสียเงินค่าจ้างคราวแรก 20 บาท

80. "คอลัมน์สถานแทนทวยราษฎร", น.ส.พ. ปักกาไทย (9 มกราคม 2468) : 8.

- คือ ไปเสียเป็นรายเดือน ๆ ละ 2 บาท
 บิตหนึ่งเสียค่าจ้าง 42 บาท
- ค. เสียเงินค่าจ้างคราวแรก 5 บาท ต่อ
 ไปเสียเป็นรายเดือน ๆ ละ 1 บาท
 บิตหนึ่งเสียค่าจ้าง 16 บาท
4. ประโยชน์ของนายจ้างที่ได้รับตามสัญญา
 มี 4 ประเภทคือ
1. ในทางอรรถคดีเป็นด้อยเป็นความ
 นี้ มีหมอกฎหมายช่วยทุกอย่างตาม
 หน้าที่ของหมอกฎหมาย
 2. ในการป่วยเจ็บมีแพทย์รักษาพยาบาล
 ตลอดจนถึงตายก็จะช่วยการ
 ศพการ ฌาปนกิจเป็นพิเศษตาม
 สมควร
 3. ในการอาชีพ รับทำงานให้ทำตาม
 ฐานะ ในคุณวุฒิวิชาความรู้ของผู้
 จ้างตลอดเชื่อมการค้าขาย ให้คิด
 ต่อกันตามความสามารถ (แต่ต้อง
 เป็นการงานหรือการค้าขายที่สุจริต)
 4. ในการบันเทิง ช้อนช่วยในการทำงาน
 มงคลเป็นครั้งคราว ทุกชั้นนอกจาก
 4 ประการที่กล่าวมาแล้วนี้ เมื่อมี
 ชั้นจะช่วยเป็นพิเศษอีก ในเมื่อนาย
 จ้างนำมาปรึกษาหาหรือขอให้ช่วย
 5. สิทธิของนายจ้างทั้ง 3 ประเภทนี้ มีสิทธิ์
 เท่ากันในเรื่องไม่ต้องเสียค่าจ้าง เช่น
 ค่าจ้างหมอกฎหมายหมอยาเป็นต้น แต่มี
 ผิดแตกต่างกันในเรื่องค่าใช้จ่าย เป็นต้นว่า
 ค่าพาหนะหมอกฎหมาย หมอยา ค่ายานี้
 (คิดเฉพาะแก่ทุ่นที่ทำขึ้นแท้ ๆ มิได้คิด

อย่างราคาซื้อขาย) ค่าใช้สอยนี้ นาย
 จ้างประเภทที่หนึ่ง ไม่ต้องเสียเลย นาย
 จ้างประเภทที่สองเสียครึ่งหนึ่ง นายจ้าง
 ประเภทที่สามเสียค่าใช้จ่ายทุกอย่าง⁸¹

พิจารณาจาก “ข้อตกลง” ข้างต้นจะเห็นได้
 ว่าวิธีการดำเนินงานของ “สถานแทนทวยราษฎร์”
 นั้น เป็นการผสมผสานของแนวความคิดแบบเสรี
 นิยมกับสังคมนิยมเข้าด้วยกัน “สถานแทนทวย
 ราษฎร์” มีการดำเนินงานในลักษณะสหกรณ์ของ
 คนงาน ที่มุ่งจะก่อประโยชน์ให้แก่บรรดาสมาชิก
 โดยยึดถือหลักตามความสามารถในการจ่ายค่า
 บำรุงของสมาชิก และสำหรับผู้ที่ยากจนก็จะได้รับ
 การอุดหนุนเกื้อกูลโดยไม่คิดค่าตอบแทนแต่ประ
 การใดเลย

อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ของ “สถานแทน
 ทวยราษฎร์” ตามที่ “คณะกรรมการ” วางไว้ ออก
 จะเป็นอุดมคติ (utopia) เป็นอย่างมาก การ
 กำหนดอัตราค่าจ้างเอาไว้ในระดับสูงขนาดนั้น
 เป็นเรื่องยากที่คนงานทั่วไปจะมีกำลังความสามารถ
 จะมาเป็นนายจ้างของ “สถานแทนทวยราษฎร์” ได้
 สำหรับนายจ้างที่มีกำลังความสามารถเองก็คงไม่
 ใ้วางใจนักกว่า “คณะกรรมการ” จะทำเพื่อตน
 อย่างแท้จริง โดยเต็มทีหรือไม่ ในทางปฏิบัติใน
 “สถานแทนทวยราษฎร์” ไม่สามารถดำเนินกิจการ
 โดยเลี้ยงตัวเองได้ ถวติ ฤทธิเดช ซึ่งเป็นผู้นำ
 คนสำคัญของ “คณะกรรมการ” ต้องนำทรัพย์สิน
 ภายในครอบครัวของคนออกมาจนเจือกิจการนี้ไว้
 เป็นอย่างมาก จนกระทั่งครอบครัวของเขาเอง

81. “คอลัมน์สถานแทนทวยราษฎร์”, น.ส.พ. ป่าปก
 ไทย (9 มกราคม 2468) : 8.

ก็ต้องประสบกับความฝืดเคืองทางด้านเศรษฐกิจ ในท้ายที่สุด⁸²

“คณะกรรมกร” ได้จัดวางความสัมพันธ์ระหว่าง “หนังสือพิมพ์ปากกาไทย” กับ “สถานแทนทวยราษฎร์” ไว้ดังนี้คือ “หนังสือพิมพ์ปากกาไทย” จะทำหน้าที่เป็นเวทีปากเสียงของแรงงานและราษฎรโดยทั่วไป ในขณะที่ “สถานแทนทวยราษฎร์” จะเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือแก่แรงงานและราษฎรทั่วไปที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม เช่นเป็นทนายว่าความ หรือเขียนคำร้องเรียนไปยังรัฐบาลให้ สำหรับค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานนั้น สมาชิกของ “คณะกรรมกร” ได้ใช้จ่ายเงินส่วนตัวของพวกเขาเองทั้งสิ้น กล่าวได้ว่าในสมัยของการปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชชนั้น “คณะกรรมกร” มีบทบาทในการสังเคราะห์ และให้การช่วยเหลือแก่แรงงานโดยทั่วไป มากยิ่งกว่าที่รัฐบาลได้กระทำเสียอีก

5

กรรมกรกับการเปลี่ยนแปลง การปกครอง 2475

ภาวะความตกต่ำทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในประเทศไทย ที่เริ่มต้นมาตั้งแต่ปี 2473 อันเนื่องมาจากผลกระทบของเศรษฐกิจโลก⁸³ บวกกับความไม่สามารถในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ

82. สัมภาษณ์นางช้อย อุทธิเดช, ภรรยา นายถวิล อุทธิเดช, นายสาวิตร อุทธิเดช บุตรชาย และนางอำไพ (อุทธิเดช) บุตรสาว, 8 มกราคม 2526

83. Mabry, Op.cit., p. 39.

ของรัฐบาลตั้งแต่รัชกาลที่ 6 จนกระทั่งถึงรัชกาลที่ 7 เมื่อผสมเข้ากับ “นโยบายชุดข้าราชการ” ที่มีการเล่นพรรคเล่นพวก และแรงปฏิเสธจากเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ที่ไม่ยินยอมให้มีระบอบประชาธิปไตยด้วยแล้ว กระแสความรู้สึกต่อต้านของปัญญาชนทั้งในและนอกกองทัพที่มีต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชก็เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว

ในระยะเดียวกันนั้น “คณะราษฎร” ก็กำลังดำเนินการเคลื่อนไหวจัดตั้งกำลังของตนเองขึ้น กำลังส่วนใหญ่ของ “คณะราษฎร” มาจากข้าราชการและทหารที่อยู่ในกองทัพ

ทางด้านการรวมกร “คณะกรรมกร” ได้กลายเป็นกลุ่มที่มีบทบาททางความคิดและการเมืองนำหน้าสุดของชนวนผู้ใช้แรงงานในขณะนั้น “คณะกรรมกร” ได้เข้าไปเสริมสร้างการจัดองค์กรให้แก่แรงงานและสามารถสร้าง “สมาคมคนงานรูดราง” ให้เป็นองค์กรหลักสำหรับคนงานทั่ว ๆ ไป มิใช่จำกัดไว้เพียงเฉพาะคนงานรูดรางเท่านั้น “สมาคมคนงานรูดราง” เป็นเสมือนโรงเรียนสำหรับให้คนงานได้ฝึกฝนวิธีการทำงานตามแบบแผนของระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้ “คณะกรรมกร” ยังใช้หนังสือพิมพ์ของตนคือ “หนังสือพิมพ์กรรมกร” และ “หนังสือพิมพ์ปากกาไทย” เป็นเครื่องมือไปผลิตอคติการประชาธิปไตย เพื่อไปทำงานจัดตั้งความคิด และการเมืองให้แก่คนงานทั่วไป ส่วน “สถานแทนทวยราษฎร์” ก็ใช้เป็นสถานที่พบปะของพวกเขากับคนงาน

สำหรับแรงต่อต้านจากผู้ปกครองประเทศที่มีต่อ “คณะกรรมกร” ถือได้ว่ามีความรุนแรงในระดับปานกลางเท่านั้น กล่าวคือมีการปิด “หนังสือ-

สื่อพิมพ์กรรมกร” และจับบรรณาธิการ คือ ดวติ
ฤทธิเศษ ไปคุมขัง อย่างไรก็ตามไม่มีการนำตัว
สมาชิกของ “คณะกรรมกร” ไปทรมานหรือลอบ
ทำร้ายจนถึงแก่ชีวิตแม้แต่รายเดียว

การที่ผู้ปกครองประเทศมิได้ใช้มาตรการต่อต้าน
“คณะกรรมกร” อย่างรุนแรงที่สุดนั้น สาเหตุ
สำคัญประการหนึ่งน่าจะเนื่องมาจากผู้ปกครองเอง
ก็มีความมั่นใจว่า สมาชิกของ “คณะกรรมกร”
มิได้เกี่ยวข้องกับขบวนการคอมมิวนิสต์ ซึ่งรัฐบาล
ถือว่าเป็นศัตรูสำคัญอยู่ในขณะนั้น ส่วนสาเหตุอื่น
อาจจะเป็นเพราะว่ารัฐบาลเล็งเห็นว่าการรวมตัว
ของแรงงานมีจำนวนน้อย และพลังการก่อเรื่องยัง
อยู่ในระดับต่ำมาก

แม้ว่าในปี 2473 จะมีการก่อตั้ง “พรรค
คอมมิวนิสต์สยาม” ซึ่งเป็นพรรคที่ยึดถืออุดมการ
ลัทธิมาร์กซ์-เลนิน และประกาศตัวรับใช้กรรมกร
ชาวนาสยาม ทว่าพรรคนี้เป็นพรรคใต้ดิน และ
ยังมีบทบาททางการเมืองในขอบเขตที่จำกัดมาก
ฉะนั้น “พรรคคอมมิวนิสต์สยาม” กับ “คณะ
กรรมกร” จึงมิได้มีความสัมพันธ์ต่อกันแต่อย่างใด

การที่ “คณะกรรมกร” มิได้ถูกรัฐบาลตอบ
โต้อย่างรุนแรงจนเกินไป ช่วยให้ “คณะกรรมกร”
สามารถทำงานตามอุดมการณ์ของตนอย่างได้ผลพอ
สมควร ในที่สุด “คณะกรรมกร” ก็ได้นำกำลังที่
อยู่ภายใต้การจู่โจมของตำรวจ คือ “สมาคมคน
งานรถราง” ไปเป็นฐานสนับสนุนการเปลี่ยนแปลง
การปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475

หลักฐาน 2 ชิ้นที่ยืนยันว่า “คณะกรรมกร”
ได้เข้าร่วมการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ก็คือ

(1) คำสัมภาษณ์ของ ท่านปรีดี พนมยงค์

หนึ่งในคณะผู้ก่อการ ฯ ซึ่งได้อ้างถึงบทบาทของ
นายดวติ ฤทธิเศษ กับการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครอง และเหตุการณ์หลังจากนั้นว่า :

...ขณะที่ดวติทำ (การเคลื่อนไหว
กรรมกรรถราง-ผู้เขียน) นั้น นาย
วาศเป็นนายตำรวจยศร้อยตำรวจ
ตรี ผมยังเป็นนักเรียนอยู่ใน
ฝรั่งเศส ยังไม่ได้กลับไป กรรม
กรรถรางสไตรค์ ดวติเป็นคนทำ
ดวติก็ได้จัดตั้งกรรมกรไว้ได้ดี
เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ได้
กบฏ
บวรเดชก็ดี กรรมกรรถรางก็ได้
เข้าช่วย ไม่น้อย (-เน้นโดยผู้เขียน)
กรรมกรรถรางตื่นตัวดี...⁸⁴

(2) คำให้การของนายสุน กิจจำนงค์
สมาชิก “คณะกรรมกร” ซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาใน
กรณี “ขบถสันติภาพ” ปี 2495 ได้ให้การต่อ
ตำรวจถึงพัฒนาการด้านความคิดทางการเมืองและ
กิจกรรมทางการเมืองของตนในระยะก่อน และ
หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า :

ข้า ฯ ได้รู้จักกับ นายดวติ ฤทธิ
เศษ ฯ ได้รู้จักชวนข้า ฯ เข้าเป็น
พวก ร่วมก่อการเปลี่ยนแปลง
การปกครอง ข้า ฯ ก็เข้าร่วมด้วย
(-เน้นโดยผู้เขียน) พอเกิดการ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ

84. อาจารย์ดัตริทธิ์ นาดสุภา สัมภาษณ์รัฐบาลบูรณาการ
ปรีดี พนมยงค์ เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2525,
ประสบการณ์ และความเห็นของรัฐบาลบูรณาการ
ปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ : โครงการ ปรีดี
พนมยงค์กับสังคมไทย, 2526), น. 84.

พ.ศ. 2475 ข้าฯ ก็ร่วมกับนาย
ถวัติ ฤทธิเดช ช่วยเป็นปากเสียง
ให้กับรัฐบาลเรื่อยมา จน พ.ศ.
2476 ก็เกิดขบถขึ้น (หมายถึง
ขบถบวรเดช—ผู้เขียน) ข้าฯ ก็
เข้าร่วมกับรัฐบาลโดยทำหน้าที่
ภายนอก คือทำหน้าที่ช่วยรักษา
ความสงบภายใน จนกระทั่ง
รัฐบาลปราบขบถเสร็จสิ้นลง...⁸⁵

ไม่ว่า “คณะกรรมกร” จะเข้าใจหรือไม่ก็ตาม
ว่าเงื่อนไขการปฏิวัติกระฎุมพี (bourgeois revo-
lution) เท่านั้น ที่จะช่วยให้คนงานสามารถรวม
ตัวเป็นองค์กร และปลุกสำนักทางชนชั้นของตน
ขึ้นได้อย่างดีที่สุด แต่ “คณะกรรมกร” ก็ได้เข้า
ร่วมกระทำกร ไปตามเงื่อนไขแล้ว

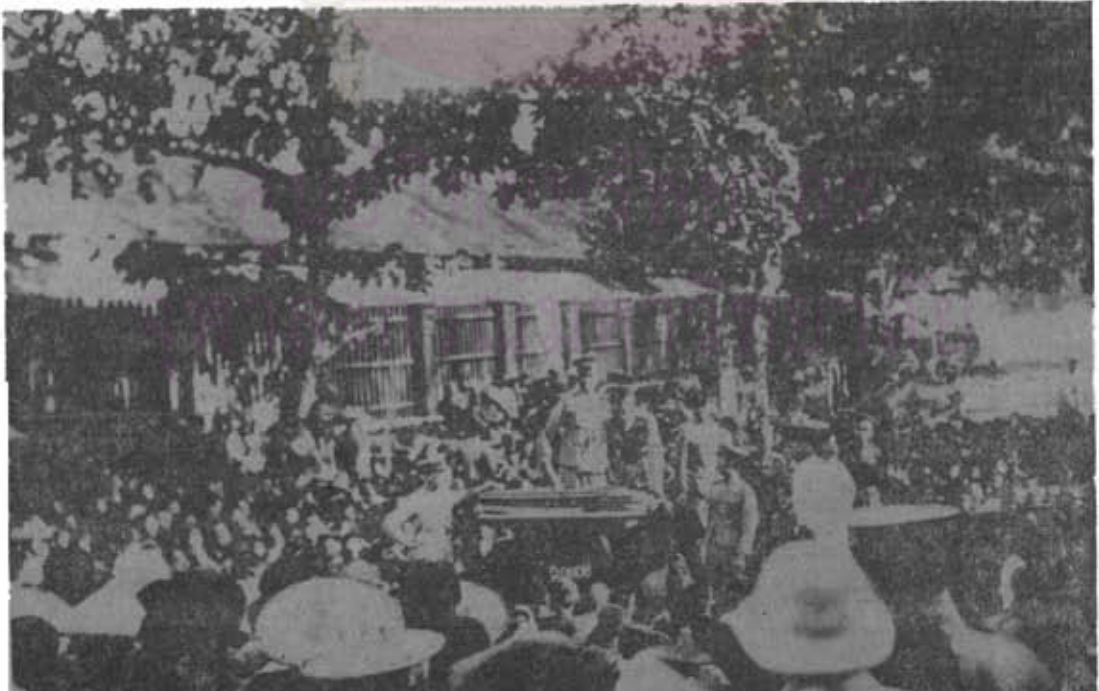
85. กศ.คำที่ 168/2496 เอกสารคำให้การของนายสุน
กิจจำนงค์ ผู้ต้องหา เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน
2495 ณ กองตำรวจสันติบาล จังหวัดพระนคร

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว “สมาคม
คนงานรตราง” ได้หยุดงานเรียกร้องให้มีการปรับ
ปรุงค่าจ้างและสวัสดิการจนประสบความสำเร็จ⁸⁶
ต้นปี 2476 กรรมกรโรงสีข้าวทั่วทั้ง 2 ผังแม่น้ำ
เจ้าพระยาก็ยุติงานด้วยวัตถุประสงค์อันเดียวกันกับ
คนงานรตราง และจบลงได้รับชัยชนะเช่นเดียว
กัน⁸⁷ ยิ่งนานวันกรรมกรจากวิสาหกิจต่างๆ ก็ได้
พากันมาห้อมล้อม “สมาคมคนงานรตราง” มาก
ยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ปี 2477 “สมาคมอนุกลกรรมกร”
ซึ่งเป็นองค์กรกลางของบรรดาคนงานก็ถือกำเนิด
ขึ้น⁸⁸ บทบาทในการผลักดันให้เกิดสมาคมคน
งาน และการหยุดงานเรียกร้องให้ปรับปรุงค่าจ้าง
และสวัสดิการต่างๆ ของคนงาน เป็นผลมาจากการ
ผลักดันของ “คณะกรรมกร” โดยตรง

86. สัมภาษณ์นายสาวิตร ฤทธิเดช, 29 ธันวาคม 2525.

87. สัมภาษณ์นายสาวิตร ฤทธิเดช, 29 ธันวาคม 2525,
สัมภาษณ์นายสีห์ อโชนทัย, นายกสมาคมสหอาชีพะ
กรรมกรนครหลวงกรุงเทพ ฯ, 2 ธันวาคม 2525.

88. น.ส.พ. ประชาชาติ (15 มกราคม 2477) : 3.

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ประสบการณ์และความเห็นของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์. (กรุงเทพฯ : โครงการปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย, 2526).
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, สุธี ประกาศนัเศรษฐ. "ระบบเศรษฐกิจไทย 1851-1910", ใน เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524).
- ไพฑูริย์ พงศบุตร และคณะ. แบบเรียนสังคมศึกษา ส. 305 ส. 306 โลกของเรา. (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2523).
- นิคม จันทรวาทูร. "วิวัฒนาการของสมาคมลูกจ้าง", ใน แรงงานไทย, นิคม จันทรวาทูร และ ยารักษ์ ชาติประมัย บก. (กรุงเทพฯ : กรมแรงงาน, 2517).

หนังสือภาษาอังกฤษ

- Kendall, Walter.* The Labor Movement in Europe. (London : Cox & Wyman Lyd, 1975).
- Skinner, G. William.* Chinese Society in Thailand. (Ithaca : Cornell University Press, 1957).
- Thompson, Virginia.* Labour Problem in Southeast Asia. (New Haven : Yale University Press, 1947)

บทความจากหนังสือพิมพ์

- สังคิต พิริยะรังสรรค์. "ลัทธิ ฤทธิเดช : วิรชนของชนชั้นกรรมกร" น.ส.พ. มาตุภูมิ (29 เมษายน 2526).
- _____ "ร.ต.ท. วาศ สุนทรจามร : ปัญญาชนของชนชั้นกรรมกร" น.ส.พ. มาตุภูมิ (30 เมษายน 2526).
- _____ "สุน กิจจำนงค์ : นายกสมาคมสหอาชีพกรรมกรนครหลวงคนสุดท้าย". น.ส.พ. มาตุภูมิ (11 พฤษภาคม 2526).

หนังสือพิมพ์

น.ส.พ. กรรมกร	(27 มกราคม 2465).
_____	(10 กุมภาพันธ์ 2465).
_____	(16 กุมภาพันธ์ 2465).
_____	(3 มีนาคม 2465).
_____	(22 มีนาคม 2466).
_____	(28 กรกฎาคม 2466).
_____	(1 ธันวาคม 2466).
_____	(15 ธันวาคม 2466).
_____	(29 ธันวาคม 2466).
น.ส.พ. ปากกาไทย	(1 มกราคม 2468).
_____	(8 มกราคม 2468).
_____	(9 มกราคม 2468).
_____	(20 มกราคม 2468).
_____	(13 มีนาคม 2468).
_____	(15 มีนาคม 2468).
_____	(28 ธันวาคม 2468).
_____	(8 กันยายน 2468).
_____	(9 กันยายน 2468).
น.ส.พ. ประชาชาติ	(15 มกราคม 2476).
_____	(4 พฤษภาคม 2477).

วิทยานิพนธ์

- ชาอุษัย งามโกมุต. พ.อ. "แรงงานกับปัญหาการนัดหยุดงานในประเทศไทย". วิทยานิพนธ์
ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาฯ. 2519.
- ทัศนัย สุวรรณศิลป์. "การก่อตัวและบทบาททางการเมืองของสหภาพแรงงานในประเทศไทย
ศึกษาเฉพาะกรณีสหภาพแรงงานการไฟฟ้านครหลวงระหว่างปี 2515-2519".
วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาฯ. 2520.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. "สมาคมลับอันธังในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2454". วิทยานิพนธ์
ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาฯ. 2524.

เอกสารและจุลสาร

คดีคำที่ 168/2469 เอกสารคำให้การของนายสุน์ กิจจำนงค์ ผู้ต้องหาคดี "กบดสันติภาพ" เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2495 ณ กองตำรวจสันติบาล จังหวัดพระนคร.
 "ประวัติการต่อสู้ของกรรมกรไทย", ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน และปีที่พิมพ์. (เอกสารโรเนียว).
 สมเกียรติ วันทะนะ. "วิวัฒนาการชนชั้นแรงงานไทย เก็บโครงการประวัติศาสตร์แรงงานครบรอบสองร้อยปี". สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (เอกสารโรเนียว).

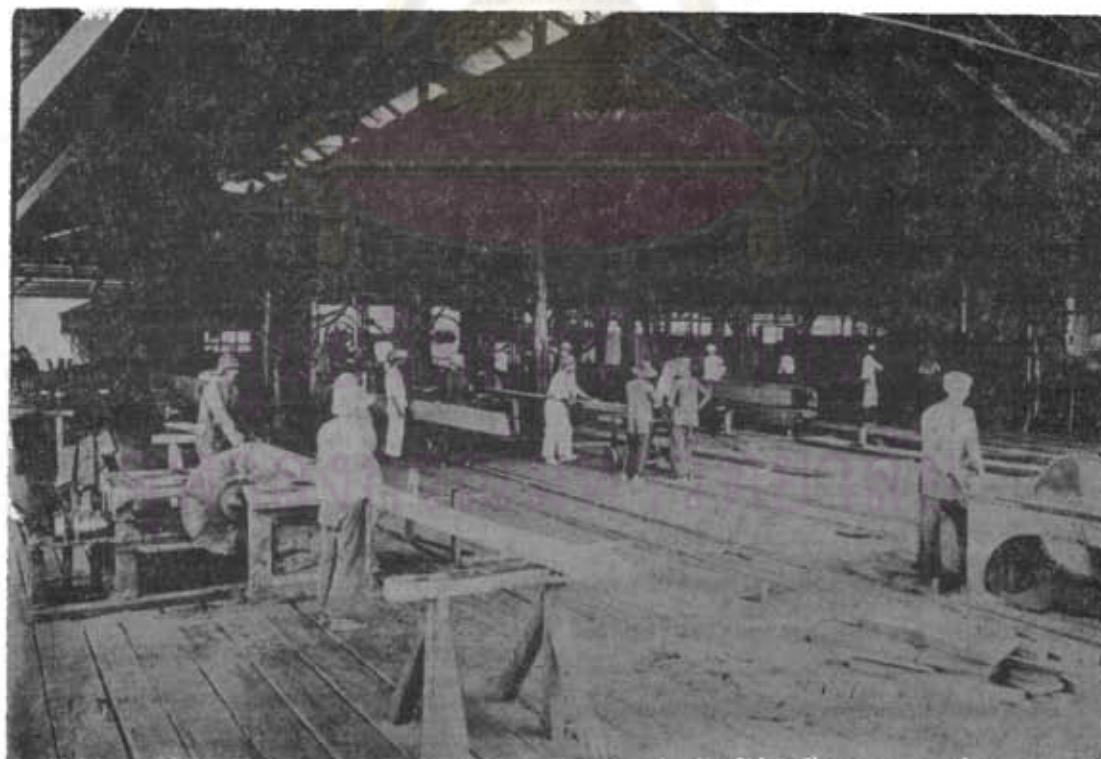
Bevars D.Mabry. "The Development of Labor Institutions in Thailand". (New York : Cornell University, 1979). Data Paper : Number 112.

สัมภาษณ์

นางช้อย ภรรยานายถวัติ ฤทธิเดช. นายสวัสดิกร ฤทธิเดช. บุตรชายนายถวัติ ฤทธิเดช. นางอำไพ ฤทธิเดช. บุตรสาวนายถวัติ ฤทธิเดช. 8 มกราคม 2526.

นายสวัสดิกร ฤทธิเดช. บุตรชายนายถวัติ ฤทธิเดช. 29 ธันวาคม 2525.

นายสีห์ อโณทัย. นายกสมาคมสหอาชีพกรรมกรนครหลวงกรุงเทพ ฯ. 2 ธันวาคม 2525.

วิจารณ์ : แด่ ดิลกวิทย์รัตน์*

อันแรกที่เรากล่าวจะคุยกันคือฐานะของคุณสังกิตค่อพรมแดนแห่งความรู้เรื่องกรรมกร ผมคิดว่าถ้าประเด็นตรงนี้ งานของคุณสังกิตก็เป็นงานที่มีคุณค่าต่อการขยายพรมแดนแห่งความรู้แค่คำถามที่เราควรถามก็คือ พรมแดนแห่งความรู้เรื่องกรรมกรไทยอยู่ที่ไหน ? ไม่ว่าจะเป็นการอ่านงานของMaby, ของ Skinner, ของเคนพงษ์ พลตะกร หรือของพิชิต จงสถิตย์วัฒนา (บรรณาธิการ) ส่วนใหญ่จะสวายอันไปถึงแค่สหอาชีพะกรรมกรแห่งประเทศไทย ก่อนหน้านั้นไม่มีใครรู้ว่ามันเกิดอะไรขึ้น งานของมาบวิพยายามที่จะโยงสมาคมนับหรือ "อึ้งยี่" กับสหอาชีพะกรรมกร โดยผ่านสมาคมนวดอย่างที่คุณสังกิตว่า ปัญหาที่เราจะต้องถามค่อก็คือว่า จริง ๆ แล้วหลักฐานที่เป็นรูปธรรมของที่มาของสหอาชีพะกรรมกรอยู่ที่ไหน ผมว่าตรงนี้งานของคุณสังกิตได้มีส่วนอย่างสำคัญในการขยายพรมแดนแห่งความรู้ในเรื่องกรรมกรไทยส่วนนี้ อย่างไรก็ตาม ที่เราพูดกันมาโดยตลอด งานเรื่องกรรมกร...ถ้าจะใช้คำของอาจารย์สมเกียรติ วันทะนะ... มันไม่ใช่ประวัติศาสตร์กรรมกร มันเป็นเรื่องตำนาน เขาเล่าอย่างนั้น เขาเล่าอย่างนั้น มีคนบอกอย่างนั้นอย่างนั้น ที่เป็นหลักฐานนั้น ไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้นงานของคุณสังกิตเป็นงานที่ทำให้ปรากฏซึ่งหลักฐานของคำเล่าลืออันนั้น ผมก็คิดว่าตรงนี้เป็นเรื่องสำคัญ

แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ผมจะพูดค่อไปก็เพียงเพื่อให้เห็นความแตกต่างจากที่เรารับรู้ว่ามี

ลักษณะเป็นตำนาน กับสิ่งที่เราจะรับรู้ค่อไปเพื่อไม่ให้เป็นตำนาน นั่นก็คือ พยายามที่จะชี้ข้อที่ควรแก้ไขปรับปรุง ซึ่งถ้าหากว่าทำได้อย่างนั้น ผมคิดว่าความหนักแน่นของเนื้อหาและความรู้ในส่วนนั้นจะดีขึ้นกว่าเดิม เพราะฉะนั้น ถ้าถามว่า ฐานคติของการวิเคราะห์วิจารณ์ค่อไปนี้เป็นอะไร ผมก็ค่อได้ว่า เป็นความพยายามที่จะทำให้บทความอันนี้ดียิ่งขึ้นค่อไป

ถ้าคุณโครงสร้างทั้งหมด คุณสังกิตเสนอเรื่องของการรวมกลุ่มของคนงานและองค์กรที่มีคนงานอยู่แค่เรียกไม่ได้ว่าเป็น "องค์กรแรงงาน" นั่นก็คือสมาคมนับหรือ "อึ้งยี่" ส่วนที่เป็นสมาคมนับคนงานก่อนข้างจะมากก็คือสมาคมนวด และส่วนที่แทบจะไม่มีคนงานอยู่เลย แต่เกี่ยวข้องกับคนงานอย่างมากก็คือกลุ่มที่เรียกว่า "คณะกรรมกร" หรือว่ากลุ่มทำหนังสือพิมพ์ต่างๆเช่น ปากกาไทย หรืออะไรต่าง ๆ เหล่านี้

ที่นี้รายการเสนอ คุณสังกิตเสนอเป็นประวัติของแต่ละองค์กร ในกรณีอย่างนี้ ถ้าเราค่อกลับไปหาหัวข้อของงานคุณสังกิตคณะ เป็นเรื่องของพัฒนาการขององค์กรจัดตั้งแรงงาน ผมว่าตรงนี้สำคัญ เพราะเมื่อเราเห็นหัวข้อ "พัฒนาการ" เราก็คาดหวังที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน ตรงนี้มีมันทำความลำบากใจให้กับคนค่อปัญหาที่ว่า การใช้คำว่า "พัฒนาการ" เหมาะสมแค่ไหน เพราะว่าผมมีความรู้สึกว่ามันไม่มีความเสียหายอะไรที่จะเสนอแบบนี้ แต่ว่าการค่อหัวข้อบางที่เราค่อเปลี่ยนเป็นว่าประวัติศาสตร์องค์กรที่เกี่ยวข้องกับกรรมกร เพราะว่าที่ผมจะพูดค่อไปนี้ มันไม่มีความค่อเนื่องกัน ระหว่างสมาคมนับ — สมาคมนวด — คณะกรรมกร — สหอาชีพะ-

* ถอดจากเทปบันทึกเสียงการวิจารณ์ในการสัมมนาวันเดียวกัน-บ.ก.

กรรมกร อย่างหนึ่งเช่นกัน เพราะฉะนั้นทรงนี้ ถ้าหากว่าจะทำให้มันมีเอกภาพมากขึ้นคงต้องแก้ที่เนื้อหาหรือหัวข้อ หัวข้อเมื่อแก้แล้วคงไม่เป็นเอกภาพมากขึ้นแต่จะมีความเหมาะสมมากขึ้น ถ้ายืนยันใช้งานนี้

ทีนี้นอกจากในเรื่องกว้าง ๆ เหล่านี้ ผมอยากมาพูดประเด็นบางประเด็นที่เราอาจจะทำให้มันดีขึ้นได้หรือเปล่าผมไม่แน่ใจ แต่ผมมีความรู้สึกอย่างหนึ่งว่า เรื่องแรกนั้นเป็นเรื่องที่พูดถึงฐานะของสมาคมนักหรือฐานะของ "อึ้งย้ง" ว่าจริงๆแล้วเป็นองค์กรกรรมกรหรือเปล่า เพราะอย่างน้อยที่สุดคุณสังเกตเห็นได้พยายามชี้ (ในหน้า 4) ให้เห็นว่าสมาคมนัก "อึ้งย้ง" เป็นรูปแบบแรกสุดของกรรมกร เข้าใจว่าทรงนี้เป็นที่ถกเถียงว่า ฐานะของสมาคมนักนั้นจริง ๆ แล้วมีผลเกื้อหนุนฐานะของกรรมกรแก่ไหน เท่าที่ทราบฐานะของสมาคมนักรู้สึกจะให้ประโยชน์กับผู้ที่ควบคุมหรือหัวหน้ามากกว่า พูดง่าย ๆ ผมก็คิดว่าสมาคมนักมีลักษณะเป็นแก๊งอิทธิพล เป็นมาเฟีย แล้วก็มีลักษณะข้ามชาติด้วย อย่างเช่น สมาคมนักที่โด่งดังมากในภาคใต้คือ สมาคม "ยี่ตัน" ยี่ตันมีสาขาที่เปรักด้วยและเป็นองค์กรที่ใหญ่มาก และเมื่อมีบทบาทในประเทศไทยนั้นสมาคมนักประเภทนี้พยายามที่จะเข้าไปอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของสมเด็จพระยาบรมมหาสุริยวงศ์ แล้วก็พยายามเป็นนายหน้าควบคุมกรรมกรให้ด้วยนะฮะ แล้วก็สังเกตนะฮะ รัชกาลที่ 5 เองเคยมีราชปรารภถึงศักดิ์พื่อนิก ๆ ว่า ในกรณีที่สมาคมนักทะเลาะกันนั้น สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ทรงระงับได้โดยไปพูด 2 คำเท่านั้น แล้วก็เชิญมาถือน้ำพิพัฒน์สัตยาแล้วก็เสร็จนะฮะ แต่ว่ารัชกาลที่ 5 เองถ้าไม่มีสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ปราม "อึ้งย้ง" นี่คงปราม

ยากมาก เพราะฉะนั้นรัชกาลที่ 5 จึงทรงจารึกไว้ว่าสมเด็จพระยาฯ มีคนในเรือน ไฟไหม้ก็ดับง่าย ไม่เหมือนพระองค์ที่ไม่มีคนพวกนี้อยู่ในเรือน "การอยู่ในเรือน" ของ "อึ้งย้ง" นั้นพูดได้แก่ไหนว่าเป็นตัวแทนของกรรมกร ถ้าจะพูดถึงสมาคมนักโดยส่วนรวมแล้วคงจะยาก

อีกประเด็นหนึ่ง ผมอยากจะพูดถึงความเป็นเหตุเป็นผลแก่กันระหว่าง "อึ้งย้ง" กับสมาคมนักคุณสังเกตเห็นว่า มีความพยายามที่จะคุม "อึ้งย้ง" นะฮะ โดยการออกกฎหมายให้มีการจดทะเบียนสมาคมนัก เป็นการเปิดช่องให้มีการก่อตั้งสมาคมนัก และที่สังเกตเห็นอีกว่า การที่คนงานรูดรางมีสมาคมนักถูกตั้งตามกฎหมายเป็นก้าเหิดของขบวนการเคลื่อนไหวครั้งแรก นี่เราก็คงประเมินอีกว่า องค์กรใด ๆ เมื่อก่อกำเนิดขึ้นเราจะเอาความเป็นทางการ ความยอมรับอย่างเป็นทางการของมันหรือเอาการเคลื่อนไหวที่มีผล การเคลื่อนไหวที่มีผลอาจจะไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ แต่เราปฏิเสธได้มัยว่ามันไม่ใช่เรื่องการก่อตัวของขบวนการ เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าเราเน้นในเรื่องของการกำเนิดที่เป็นทางการ ผมคิดว่ามันจะไม่ค่อยชัดในประเด็นนี้ ผมรู้สึกว่าการกำเนิดอย่างเป็นทางการนั้น ความจริงเป็นขั้นสุดท้ายของพัฒนาการหรือการก่อตัว มันเป็นการ finalize ก็เป็นการตกผลึกของการก่อตัวการเคลื่อนไหวที่มีมาแล้ว กลายเป็นรูปร่างซึ่งทางการต้องยอมรับ ในแง่ที่ผมอยากชี้ว่าถ้าหากมีการยอมรับสมาคมนักแล้ว เมื่อมีการเปิดโอกาสให้จดทะเบียนสมาคมนัก แสดงว่าการเคลื่อนไหวจะต้องมีมาก่อนหน้านั้น เพราะฉะนั้นกำเนิดของขบวนการ

ต้องมาก่อนหน้าที่สมาคมคนงานรตรางได้รับการจดทะเบียนเป็นทางการ และตอนนี้จะต้องตั้งคำถามว่าถ้าหากมีความสัมพันธ์กันระหว่าง “อัย” กับสมาคมคนงานรตราง ความสัมพันธ์นั้นเราน่าจะคิดว่า มรดกของการจัดตั้ง ปรึกษาหารือ ไร่ต่าง ๆ เหล่านี้มีการส่งทอดให้แก่กันหรือไม่ การที่บอกว่ามีความจำเป็นที่จะต้องควบคุมสมาคมลับทำให้รัฐบาลต้องเปิดโอกาสให้มีการจดทะเบียนและสมาคมรตรางก็คือโอกาสเกิดขึ้นครั้งนี้ เพราะฉะนั้นสมาคมลับ “อัย” จึงมีคุณสมบัติการแก้การก่อกองของสมาคมรตรางนี้ ผมว่าตอนนี้ควรจะหาให้แน่นกว่านี้ ไม่เช่นนั้นแล้วรัฐคิดว่าจะหลวมไปหน่อยนะ

ประเด็นที่สามที่ผมตั้งข้อสังเกต ก็คือว่าฐานการรวมตัวของคนงานของสมาคมรตราง ซึ่งคุณตั้งคำถามว่านั่นเป็นองค์กรจัดตั้งแรก ตรงนี้คุณสังเกตเห็นหนักเป็นการรวมกลุ่มของชนชั้นลูกจ้างจริง ๆ นะครับ ผมเองอันนี้ผมมีความสงสัยที่จะยอมรับว่า การรวมกลุ่มอันนี้ ฐานของการรวมอยู่ที่ชนชั้นหรือชนชาติ เพราะจากหลักฐานที่คุณตั้งคำถามแล้วจะเห็น ได้ชัดว่ามันจะหนักไปในด้านการรวมตัวของชนชาติเพื่อต่อสู้กับนายทุนที่เป็นคนต่างชาติ อย่างข้อความในหน้า ๑๐๓ เหตุของการสไตรก์ครั้งนี้เห็นชัดว่า ที่เขียนไว้ว่า “นายตรวจใหญ่กล่าววาทจากุหมิ่นคนไทย การสไตรก์จึงเกิดขึ้น” เพราะฉะนั้นตรงนี้สำคัญในแง่ที่ว่า การรวมตัวนั้นอาศัยชนชั้นหรือชนชาติเป็นฐาน ผมยังรู้สึกนะฮะว่า มันไม่แสดงว่าเป็นการรวมตัวของชนชั้น จริงอยู่เป็นการแสดงตัวของลูกจ้าง แต่อุดมการณ์ถือเป็นธงนำในการต่อสู้ อะไรกันแน่

“ชนชั้น” หรือ “ชนชาติ” ซึ่งจริง ๆ แล้ว ถ้าพูดกันลึก ๆ มันก็ไปกันได้แต่ผมอยากจะให้ชัดเจนตรงนี้

และที่ตอนสุดท้ายของข้อ ๓ ผมมีประเด็นที่อยากจะวิจารณ์อีกหนึ่ง คือ ข้อสรุปที่ว่าจาก “เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ไม่ว่านายจ้างจะได้ตระหนกอย่างไร เพียงพอหรือไม่ก็ตาม เขาได้หยิบยื่นความคิดเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นให้กับกรรมกรแล้ว” หนักไปหน่อยหรือเปล่า? แล้วก็ด่วนสรุปไปหน่อยหรือเปล่า? โดยเหตุนี้จึงหลวมไปหน่อยหรือเปล่า? อันนี้อาจจะต้องใช้เหตุผลมากกว่านั้น เพราะจากที่ผมได้ชี้ให้เห็น รัฐก็เรื่องชนชั้นนี้ไม่ชัด เพราะที่ว่านายจ้างได้ยื่น “ชนชั้น” ผมว่าหยิบยื่นความรู้สึก “ชาตินิยม” หรือว่าแบ่งแยกความรู้สึกระหว่างชนชาติกับชนชั้นออกจากกัน หรือก่อให้เกิดความรู้สึกเกลียดชังในแง่ของชนชาติอาจจะชัด แต่ถ้าบอกว่าเป็นการแบ่งแยกทางชนชั้น หยิบยื่น “ความรู้สึกทางชนชั้น” ตรงนี้จากหลักฐานที่มีอยู่ มันอาจจะไม่ชัด

แต่อย่างไรก็ตาม ข้อสรุปของคุณตั้งคำถามนั้นเป็นจริงในหลาย ๆ กรณี โดยเฉพาะกรณีในต่างประเทศ เพราะว่าในประเทศอาณานิคมเรื่อนี้ค่อนข้างชัด คนที่เป็นกรรมกรจะเป็นคนพื้นเมืองและคนที่คือนายจะเป็นคนอีกชาติหนึ่ง ฉะนั้นการต่อสู้ทางชนชั้นกับการต่อสู้ทางชนชาติไปด้วยกัน เพราะฉะนั้นขบวนการกู้เอกราชในหลาย ๆ ประเทศเป็นขบวนการกรรมกรด้วย เช่น สิงคโปร์ เพราะฉะนั้น หลังจากได้วิงเอกราชแล้ว คณะกรรมกรจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับผู้ปกครองประเทศหลังสงคราม เพราะพวกนี้ต่อสู้เคียงบ่าเคียงไหล่กันมา อย่างเช่น ประธาณสภาแรงงานแห่งชาติสิงคโปร์ เค วัน แนร์ กับ ดี กวน ยู นั้น

เคียงบ่าเคียงไหล่ในการต่อสู้กับเอกราชมาด้วยกัน เพราะฉะนั้น ไม่เป็นเรื่องประหลาดที่พอประธานาธิบดีถึงก็ไปรีไทม์ เขาก็เอาประธานสภาแรงงานไปเป็นประธานาธิบดี ซึ่งเรื่องนี้เกิดขึ้นไม่ได้ในเมืองไทย ถ้าเกิดขึ้นฟ้าผ่า! ถ้าเอาตัวประธานสภาแรงงานหรือว่าไพศาลจะไปมีตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีอะไรนี่ ก็คงเป็นเรื่องพิลึก

ประเด็นที่สี่ ในกรณีของหนังสือพิมพ์กรรมกร ปัญหาก็คือ การต่อสู้เพื่อขูรงของชนชั้นกรรมกรกับชนชั้นกฏมพี ขบวนการเคลื่อนไหวทางด้านหนังสือพิมพ์นี้ ขูรงอันไหน? อ่าน ๆ คุ มันเป็นการขูรงทางด้านเสรีภาพมาก ที่ถ้าเราลองทอนเรื่องหนึ่งลงมา คนที่ได้ประโยชน์ก็คืออุตสาหกรรมเสรีนิยม มันคอบสนของชนชั้นกฏมพี ขณะที่อุตสาหกรรมสังคมนิยมจะสนองประโยชน์ของชนชั้นกรรมกรอาชีพ นี่เป็นการทอนทำให้มันเรียวแคบลงอย่างหลวม ๆ ถ้าอย่างนั้นแล้วการขูรงเสรีภาพนั้นสนับสนุนชนชั้นไหน ชนชั้นกรรมกรอาชีพหรือชนชั้นกฏมพี? ผมคิดว่ากฏมพี แท้แน่นอนมันก็ต้องมีผลต่อขบวนการกรรมกรหรือขบวนการชนชั้นกรรมกรอาชีพด้วย เพราะว่าอย่างน้อยที่สุด เป็นเสรีนิยมนี้การเคลื่อนไหวต่าง ๆ มันเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น อันนี้ ถ้าจะชี้ว่าหนังสือพิมพ์หรือ “คณะกรรมกร” ที่สนับสนุนกรรมกรนั้นมีส่วนเกื้อกูลต่อการเคลื่อนไหวของกรรมกรจะต้องโยงให้เห็นชัด

อีกอันหนึ่งที่ผมคิดว่าขาดไป เวลาเราพูดถึงขบวนการพัฒนา ก็คือว่า เราจะมองกันว่าคนพวกหนึ่งทำอะไรให้คนอื่นพวกหนึ่งอย่างไรบ้าง มันไม่พอ มันต้องดูว่าพวกที่ถูกกระทำนั้นมีปฏิกิริยาอย่างไรบ้าง พุ่่งง่าย ๆ ก็คือ บัญญาชนลงไปหากรรมกรนั้น กรรมกรได้เข้าสนองรับการเสนอแนะ

แก้โหนด แล้วก็สามารถถึงการเคลื่อนไหวคนงาน ได้มากขึ้นแก้โหนด นี่ส่วนคอบสนองจากแรงงานไม่ค่อยเกิดขึ้น ไม่ค่อยได้รับการเสนอให้เห็น เพราะฉะนั้นก็มีการเสนอส่วนเดียว ก็คือว่า ส่วนบนลงไปทำอะไรบ้าง แต่ส่วนล่างเกิดผลอย่างไรบ้างกับส่วนล่างไม่ได้เสนอให้เห็น ผมว่าอย่างนี้ต้องแก้ไขปรับปรุงให้แน่นขึ้นนะครับ

ผมอยากมาถึงประเด็นสุดท้ายที่ผมอยากเสนอ ก็คือว่า เห็นว่าไม่ค่อยผูกพันในแง่ทฤษฎี ผมอยากจะทำอย่างนั้นะครับ ขบวนการกรรมกรในเมืองไทยมันเป็นผลทางด้านความขัดแย้งในกระบวนการพัฒนาการของสังคมไทยธรรมดานี้เอง เริ่มจากการที่รัฐพยายามขยายอำนาจ โดยการเอากรรมกรจีนเข้ามาก่อสร้างทางรถไฟ ขยายการค้า ขยายรายได้ให้กับชนชั้นปกครอง คนจีนเข้ามาสร้างรัฐไทยให้ขยายใหญ่โตมาก เพิ่มอำนาจชนชั้นปกครองมาก ช่วยเก็บภาษี ช่วยอะไรมาก ในส่วนที่เข้ามาเป็นกรรมกร ด้านหนึ่งก็ก่อสร้างอะไรต่าง ๆ ให้อำนาจรัฐ ขณะเดียวกันนั้นตัวเองก็จำเป็นต้องรวมตัวกันขึ้นมาและกลายเป็นพวกข้างแคร์ของรัฐเคียบโตขึ้นทุกที แล้วรัฐเองก็พยายามปล้ำกับขบวนการนี้มาตลอด งานของอาจารย์สมเกียรติ วันทะนะ ก็ได้อ้างรายงานองค์การแรงงานระหว่างประเทศในครั้งที่เป็นส่วนหนึ่งของสันนิบาตชาติ ในปี 2462 ซึ่งสันนิบาตชาติเคยถามไทยว่า ทำไมไม่ออกกฎหมายแรงงานคุ้มครองลูกจ้าง รัฐบาลบอกว่าลูกจ้างไม่ใช่คนไทย ไม่รู้จะไปออกคุ้มครองทำไม อันนี้เห็นชัดแล้วว่าออกกฎหมายเหมือนกันคือออกกฎหมายควบคุมสมาคมลับ ควบคุมลูกจ้างว่าเมื่อไปรับจ้างเขาแล้วต้องไม่

ขโมยนายจ้าง ให้มารายงานตัว ให้มาลงทะเบียนอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ เพราะฉะนั้นผมอยากจะมองว่ารัฐเองเริ่มแรกจากการที่ไม่สนใจ ต่อมาก็ปราบ จะเห็นได้ว่าถึงที่รัฐทรวาทวันพอสมควร หลังจากที่ได้เอาคนจีนมาก็คือ กลัวว่าอั้งยี่จะเข้ามา สมาคมชาวมินเจงก็จะเข้ามา แล้วเห็นว่าความคิดทางการเมืองทั้งหลายทั้งปวงที่จะล้มล้างอำนาจเก่า ตอนนั้นเป็นความคิดที่จะต้องมาจากเมืองจีน ขบถ ร.ศ.130 นั้นถูกตราว่า เป็นขบถชื่อจีน เป็นขบถ "เก๊กเหม็ง" ถ้าหากว่าคุณและกรรมการสอบสวนหัวหน้าขบถทั้งหลายเขามองพวกนี้ว่ายังไง คือพระยารามราชพลักษ์กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ บอกว่าไอ้พวกนี้...ถ้าแปลภาษาไทยก็คือ ไอ้ลูกเจ๊กชอบซำส์ คือมันจะไปตีเงินหมดเลย ฉะนั้นจะมีการควบคุมกัน ถือว่าเป็นคนต่างชาติ หนีในยุคลหลัง 2475 สมัยก่อนนั้นจีนก็คือคอมมิวนิสต์ คอมมิวนิสต์ก็คือจีน เพราะฉะนั้นการปราบขบวนการกรมนั้น ก็ปราบด้วยกฎหมายป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ จนแม้กระทั่งเมื่อตฤกษ์จีนมา ตฤกษ์ปราบขบวนการกรมนั้น ก็ใช้กฎหมายคอมมิวนิสต์ ก็คือประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 19 อันนั้นจะเห็นได้ว่ามันเป็นลักษณะที่เป็นผลของพัฒนาการของขบวนการ ก็คือ ขบวนการแรงงานไทยเป็นผลของพัฒนาการของสังคมไทย

ผมจะสรุปอย่างนี้ว่า สิ่งที่เราจะปฏิเสธไม่ได้เลยว่า งานของคุณเสกศักดิ์มีค่า มีคุณูปการกับการขยายพรมแดนระหว่างความรับรู้ในเรื่องกรรมกรแน่นอน แต่ผมอยากจะมองว่า สิ่งที่คุณเสกศักดิ์ให้มันจะเป็นข้อมูลมากกว่าการวิเคราะห์ และถ้าจะวิเคราะห์ขบวนการพัฒนาแรงงานไทยนี้ ผมว่าคุณเสกศักดิ์ต้องเชื่อมสิ่งเหล่านี้ให้เข้ากันสนิทกว่าที่

เป็นอยู่ อย่างไรก็ตาม ผมคิดว่าถ้าข้อมูลทั้งหมดที่คุณเสกศักดิ์เอามาใช้ได้มีการตีพิมพ์ มันจะเป็นหลักฐานชั้นต้น เป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาค้นคว้าขบวนการแรงงานในประเทศไทย และสุดท้ายอยากจะตั้งข้อสังเกตว่า การเรียกพัฒนาการของขบวนการแรงงานอาจจะไม่เหมาะสมสำหรับหัวข้ออันนี้ ขอขอบคุณครับ.

วิจารณ์ :

เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ*

ผมเคยใช้ชีวิตอยู่กับวงการแรงงานมาระยะหนึ่ง ในช่วง 14 ตุลาฯ ทั้งก่อนและหลัง 14 ตุลาฯ มาทำให้ผมได้ข้อสรุปบางประการ ซึ่งเห็นว่าขบวนการแรงงานไทยไม่มีประวัติศาสตร์ของตัวเอง ทั้ง ๆ ที่จริง ๆ มันมี แต่ถ้าคุณไปคุยกับผู้ใช้แรงงานหรือผู้นำผู้ใช้แรงงานจริง ๆ ตามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเขา มักจะไม่มีคำตอบจากผู้ใช้งาน แล้วบางทีเขาไม่มีความภาคภูมิใจในความเป็นมา ก็ผมมีข้อสังเกตหลังจากที่ได้ไปเคลื่อนไหวในหมู่ผู้ใช้แรงงานว่า ขบวนการผู้ใช้แรงงานไม่มีประวัติศาสตร์ของตัวเอง ไม่มีความภูมิใจในประวัติศาสตร์ของตัวเอง แต่ไม่ได้หมายความว่าความตั้งใจผู้ใช้แรงงานไม่มีประวัติศาสตร์ แต่ว่าคนที่เกิดมาในช่วง 14 ตุลาฯ อย่างผมนี่เกือบจะไม่มีใครรู้เรื่อง หรือมีก็น้อยคนมากที่รู้เรื่อง ฉะนั้นผมคิดว่างานของคุณเสกศักดิ์ ถ้าพูดถึงความ

* ถอดจากเทปบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์วันเดียวกัน-น.ก.

สำคัญหรือค้ำของงาน ผมว่าค่านี้นั้นมีมากสำหรับ
ผู้ใช้แรงงาน เพราะว่าถ้ามีขบวนการโคขบวนการ
หนึ่งเกิดขึ้น เติบโตขึ้นมา และขบวนการนั้น
ไม่เคยภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ของตัวเอง ไม่รู้
แม้แต่ประวัติศาสตร์ของตัวเอง ผมคิดว่าขบวนการ
ในลักษณะนี้เติบโตได้ยากที่สุด

ผมคงเหลือประเด็นที่ข้องพคไม่มากนัก
เพราะหลายประเด็นที่ผมเตรียมมากไปซ้ำพคกับ
ของอาจารย์แฉ... ปัญหาหนึ่งที่ผมเห็นว่าเป็น
ลักษณะที่ผ่านมา ก็คือ ถ้าเป็นสมัยก่อนคงไม่มี
ใครพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมาคมลับ “อึ้งย้ง”
กับการกำเนิดของผู้ใช้แรงงาน เท่าที่ผมสังเกตเห็น
ก็มีงานอยู่ 3 ชิ้นด้วยกัน ซึ่งเริ่มจับปัญหา ก็คือ
งานของคุณสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ชิ้นหนึ่ง ของคุณ
สมเกียรติ วันทะนะ ชิ้นหนึ่ง แล้วก็เรื่องของคุณสังคิต
นี่อีกชิ้นหนึ่ง แต่ในทัศนะของผมการจับปัญหานี้
มันอาจจะสร้างความคลุมเครือขึ้นมาได้เหมือนกัน
อย่างเช่น ข้อสรุปของคุณสมศักดิ์ทำนอง
ที่ว่ากรรมกรได้จัดตั้งกันเป็น “อึ้งย้ง” ใช้ทำนอง
นี้ถ้าผมจำไม่ผิด และของคุณสมเกียรติทำนองว่า
ในการเคลื่อนไหวระยะแรกกรรมกรได้เริ่ม นอก
จากเคลื่อนไหวทางบ้านแรงงานแล้ว กรรมกรได้
เข้าต่อสู้ทางการเมืองแล้ว ของคุณสังคิตก็เหมือนกับ
ข้อสังเกตของอาจารย์แฉว่า รูปแบบการจัด
องค์กรแรกของกรรมกรคือ “อึ้งย้ง” แต่ของคุณ
สังคิตมีประเด็นต่อท้ายอีกหนึ่ง เป็นประเด็นซึ่งผม
จำไม่ได้

ต่อบุญทาน ผมคิดว่าอยู่ที่ความไม่ชัดเจน
ต่อการเข้าไปปัญหา “อึ้งย้ง” และอันที่สองคือ
บทบาทและฐานะทางประวัติศาสตร์ของ “อึ้งย้ง”

อันที่สามคือ ความสัมพันธ์ระหว่าง “อึ้งย้ง” กับ
ขบวนการกรรมกร งานที่ผ่านมามีไม่ค่อยจะเจาะ
ลึกถึงปัญหา “อึ้งย้ง” อย่างชัดเจน ฉะนั้นสิ่งที่ผม
จะเสนอเพิ่มเติมจากคุณสังคิตก็ในแง่ของ “อึ้งย้ง”

ปัญหาแรกสมัยก่อนเวลาผมคิดถึง “อึ้งย้ง” ผม
ก็คิดถึงท่านองเจ้าพ่อเซี่ยงไฮ้ ผมไม่สนใจ “อึ้งย้ง”
ผมคิดว่า เป็นมาเพื่อหรือพวกอะไรมาก่อนความวุ่น
วาย หลังจากที่ผมอ่านเรื่องเกี่ยวกับ “อึ้งย้ง” แล้วผม
เริ่มสนใจขึ้น ผมอยากจะชี้ให้เห็นถึงบางช่วงของ
การต่อสู้ระหว่างอึ้งย้งกับอำนาจรัฐไทย สมัยโบราณ
ในปี 2391 ชาวจีนที่เรียกว่า “อึ้งย้ง” กุมกำลังคน
1,200 คนเศษยกเข้าตีเมืองฉะเชิงเทรา ในปี 2413
“อึ้งย้ง” ที่เมืองฉะเชิงเทราก็วางแผนยึดเมืองอีก
แล้วทางการต้องส่งเรือรบพร้อมด้วยทหารปืนใหญ่
ไปปราบ ในปี 2421 “อึ้งย้ง” ที่เมืองกระบี่ก็ร่วม
มือกันฆ่าเจ้าเมืองตาย เนื่องจากไม่พอใจในการ
เก็บภาษี ในปี 2419 เกิดจลาจลของอึ้งย้งที่ระนอง
และภูเก็ต ทางทางการต้องส่งกำลังทหารไปปราบ
ในปี 2453 อึ้งย้ง ได้ก่อจลาจลระลอกสุดท้ายคนทั่ว
ประเทศ หมายถึงก่อการเผชิญหน้าอำนาจรัฐไทย
โดยตรง ทางทางการจับพ่อค้านายทุนที่เป็นผู้นำ
และเนรเทศกรรมกรที่เข้าร่วมในขบวนการต่อสู้
นั้น และต้องส่งกำลังตำรวจไปควบคุมบังคับให้
พ่อค้าจีนแปดวันค้า นี่เป็นตัวอย่างของสิ่งที่เรียก
ว่า “อึ้งย้ง” ทำให้ผมเริ่มมาทบทวนว่า อะไรคือ
“อึ้งย้ง” ?
ในทัศนะของผมอาจจะต่างกับของคุณสังคิต
บ้างเล็กน้อย ก็คือว่า “อึ้งย้ง” อาจจะให้ความ
หมายเป็นสมาคมลับ อันนี้ผมเห็นด้วย แต่
“อึ้งย้ง” จะมีลักษณะเป็นสมาคมลับที่พร้อมรบและ
“อึ้งย้ง” จะต่างกับสมาคมลับทั่วไป “อึ้งย้ง” ได้ถูกจัด
ตั้งขึ้นในเมืองจีนก่อนเพื่อล้มอำนาจราชวงศ์ “วีร

การจัดตั้ง "อัย" เป็นการจัดตั้งที่รัดกุมมาก เป็นหน่วยที่ไม่ใหญ่โตมากจนเกินไปนัก หน่วยแต่ละเมือง แล้วก็แต่ละหน่วยจะมีผู้นำ หน่วยมีฝ่ายขึ้นตงของหน่วย แล้วก็ยังมีฝ่ายกองกำลังของหน่วย ฉะนั้นสิ่งที่แน่นอนคือ "อัย" จะมีกองกำลังที่แน่นอนเป็นหน่วยเล็ก ๆ ขึ้นมา ซึ่งแทบทุกหน่วยจะมีเครือข่ายประสานกันหมด ถ้าทางราชการจะทำลายฝ่าย "อัย" จะทำลายได้ลำบาก เพราะการที่ทำลายไปได้หน่วยหนึ่ง หน่วยอื่นจะเคลื่อนไหวต่อไปได้อีกในความหมายของผมนึกว่า "อัย" เป็นองค์กรพิเศษเท่านั้นที่คนจีนจัดตั้งขึ้น แล้วก็จัดตั้งในกรณีพิเศษหมายความว่าในกรณีที่เขาคิดว่าเขาจะเผชิญหน้ากับอะไรบางอย่าง หรือเขากำลังต่อสู้กับอะไรบางอย่าง เพราะว่าโดยปกติทั่วไป ชาวจีนมีองค์กรจัดตั้งในลักษณะอื่นอีกมากมาย เช่น สมาคมแซ่ของเขาหรือสมาคมสาขาอาชีพต่าง ๆ เพราะฉะนั้นการจัดตั้ง "อัย" น่าจะเป็นการจัดตั้งลักษณะพิเศษของเขาเพื่อที่จะเผชิญหน้าหรือเพื่อที่จะต่อสู้เท่านั้น

ในประเด็นบทบาทและฐานะทางประวัติศาสตร์ของ "อัย" ผมคิดว่า "อัย" มีสองบทบาทคือหนึ่งเป็นเครื่องมือของพ่อค้าคนจีนในการเผชิญหน้ากับอำนาจรัฐศักดินาโบราณ อันที่สองคือ กวแย่งชิงผลประโยชน์กันเองระหว่างกลุ่มพ่อค้าอิทธิพลจีนทั้งหลาย พัฒนาการ "อัย" นี้ ผมเห็นว่า มีลักษณะเป็นกลุ่มงูมาเพี้ยมากยิ่งขึ้นในระยะหลัง

ปัญหาที่สาม ความสัมพันธ์ระหว่าง "อัย" กับองค์กร ผมอยากเสนอองค์ประกอบของ "อัย" ซึ่งอาจจะแตกต่างกับคุณเสงกิตบ้างก็ถือว่า ผมคิดว่า องค์ประกอบของอัยถ้าในเมืองจีนก็ประกอบด้วย 3 ส่วนด้วยกันคือ ส่วนแรกคือ พวกขุนนาง

ข้าราชการ ซึ่งมักเป็นbackอยู่ข้างหลังของ "อัย" ส่วนที่สองผมอยากใช้คำว่า พวกจรรจัด พวกนี้เป็นกำลังรบของ "อัย" และกำลังเคลื่อนไหว ส่วนที่สามคือชาวนา นี่คือกองกำลังของ "อัย" ที่จัดตั้งขึ้นมา ที่สำหรับเมืองไทยผมคิดว่าน่าจะมีสามส่วนเหมือนกัน คือส่วนแรกเป็นส่วนของพ่อค้าคนจีนที่backทางด้านเงินทุนและกิจการนำของ "อัย" ไว้เบื้องหลัง และส่วนที่สองน่าจะเป็นพวกจรรจัด ส่วนที่สามคือส่วนของกรรมกร ที่มีการตั้ง "อัย" ไม่ใช่เป็นการจัดตั้งในระบบประชาธิปไตย แต่จะเป็นการรวมศูนย์ก่อนข้างเค็ดซาด ฉะนั้นคนที่ขึ้นเบ้ เป็นลูกน้อง คนที่เป็นชั้นล่างจริง ๆ จะไม่มีอำนาจ ไม่มีบทบาทอะไรในการเคลื่อนไหวในการต่อสู้ อาจจะมีบทบาทในการที่เขาถูกส่งให้ไปแค่อำนาจในแง่ของการตัดสินใจ ฉะนั้นถึงแม้กรรมกรจะมีส่วนในขบวนการ "อัย" ก็จะมีฐานะเป็นกิ่งเครืองมีอมากกว่า แทนที่จะเป็นเจ้าของของขบวนการ "อัย" เอง ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่าง "อัย" กับกรรมกรในทัศนะของผม ผมคิดว่า "อัย" เป็นองค์กรของพ่อค้านายทุนเสียมากกว่า องค์กรของกรรมกร และอีกประการหนึ่งนอกจากเป็นองค์กรของพ่อค้านายทุนจีนแล้ว "อัย" อาจถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสานประโยชน์กันระหว่างคนสองฝ่ายคือ พ่อค้านายทุนกับกรรมกร แทนที่จะเป็นการเผชิญหน้ากัน นอกจากบางกรณี เช่นกรรมกรที่ทำงานในโรงงานบางแห่งแต่อยู่กับสมาคม "อัย" แห่งหนึ่ง แคนายทุนเจ้าของโรงงานอยู่กับ "อัย" อีกแห่งหนึ่ง ลักษณะเช่นนี้อาจมีการเคลื่อนไหว "อัย" เพื่อไปต่อรองผลประโยชน์กับพ่อค้านายทุนที่จุดหนึ่ง แต่โดยทั่วไปเป็นการต่อรองผลประโยชน์กันระหว่างพ่อค้านายทุนกับ

กรรมกรมากกว่า ถือเป็นเครื่องมือในการสาน
ประสานผลประโยชน์มากกว่า ฉะนั้น ผมจึงมอง
เห็นว่ากรรมกรอาจจะไม่ไต่บทเรียนอะไรมากนัก
แค่จะไต่บทเรียนส่วนหนึ่งในการต่อสู้ หรือบางที
กรรมกรอาจไม่ได้แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า วิธีการจัด
ตั้งองค์กรลับ แม้แต่กรรมกรที่อยู่ในสมาคมลับ
“อ้อย” มาก่อนก็ตามที เพราะว่าการจัดตั้งองค์กร
ลับนั้นในทัศนะของผมนั้นผมคิดว่าค่อนข้างจะต้อง
อาศัยผู้เชี่ยวชาญพอสมควร ในการที่จะเข้าไปจัดตั้ง
เมื่อกรรมกรเข้าไปอยู่ในสมาคมลับแล้ว จะเรียนรู้
วิธีการจัดตั้งสมาคมลับของ “อ้อย” และเอาไปใช้
เป็นเครื่องมือในการจัดตั้งได้ นี่เป็นประเด็นแรก
ที่ผมเสนอ

ในประเด็นที่สอง อาจจะตรงกับของอาจารย์
แต่มันไม่มีข้อบ่งชี้ระหว่างความสัมพันธ์ของ “อ้อย”
กับสมาคมแรงงาน ผมอยากจะชี้ความต่างกัน
ระหว่างจุดสองจุดนี้ คือ ประการแรกนั้นสมาคม
แรงงานของไทยเป็นสมาคมเปิดแค่ “อ้อย” เป็น
สมาคมลับก็มีลักษณะสู้รบ ลักษณะจัดตั้งเพื่อการ
สู้รบ อันที่สอง สมาคมแรงงานอันเป็นสมาคม
สหอาชีพจริง ๆ เฉพาะกิจการของเขา แต่ว่า
สมาคม “อ้อย” เป็นการจัดตั้งลักษณะที่เป็นชนชาติ
กล่าวคือ เป็นชนชาติจีนแล้วก็จัดตั้งเป็นระดับ
เมือง แต่ละเมืองจะเชื่อมกันระหว่างเมือง และ
จะเชื่อมกันระหว่างประเทศ ดังนั้น “อ้อย” เป็นการ
จัดตั้งสมาคมการเมือง สมาคมแรงงานไทยผมไม่
แน่ใจว่ากรรมกรไทยได้รับอิทธิพลกับความรู้
เกี่ยวกับปัญหาการจัดตั้งที่พัฒนามาจากสมาคมลับ
“อ้อย” มีลักษณะที่มีกฎพิเศษในการควบคุมหน่วย
รบของเขาให้มีวินัยซึ่งกฎเหล่านี้เข้มงวดมาก ถึง

ขั้นอาจฆ่าทิ้งได้ แต่สมาคมแรงงานของไทยไม่มี
กฎเกณฑ์พิเศษเหล่านั้น ไม่มีการวางกฎกันอย่าง
เข้มงวดถึงขนาดนั้น ตามที่ผมเห็น มันไม่มีข้อ
บ่งชี้ระหว่างความสัมพันธ์ของ “อ้อย” กับสมาคม
แรงงาน

อันหนึ่งปัญหาเหมือนกัน เหมือนที่ผมกล่าว
เบื้องต้น อยากตั้งข้อสังเกตหนึ่งว่าเวลาเรา
ทำงานประวัติศาสตร์ มีปัญหาอยู่ว่า ข้อมูลทาง
ประวัติศาสตร์ทั้งหลายเป็นเหมือนเรื่องที่ต่อเนื่อง
กัน คือเหตุการณ์หนึ่งแล้วหลังจากนั้นก็ยังมีอีก
เหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้น หรือหลังจากนั้นก็ยังมีอีก
เหตุการณ์ขึ้นมา ความต่อเนื่องนี้ถ้าเรามอง
อย่างนักประวัติศาสตร์ หรือวิเคราะห์อย่าง
นักประวัติศาสตร์แล้ว เรามักจะไปหลงกับพัฒนาการ
ที่ต่อเนื่องระหว่างเหตุการณ์หนึ่งกับอีกเหตุการณ์
หนึ่ง เรานึกว่ามันต้องสืบเนื่องกัน เหมือนกับ
เรื่องสหอาชีพะกรรมกรไทยกับกรรมกรปัจจุบัน
คือสมัยก่อนที่ผมไปลงงานกรรมกร ผมมีความ
เชื่ออย่างมาก ๆ เลยว่ากรรมกรยุคปัจจุบันจะมี
อิทธิพลของสหอาชีพะกรรมกรเข้าไปอย่างมาก
มาย แต่ผมหาความสัมพันธ์นั้นไม่เจอ ผมว่าไม่
เกี่ยวเนื่องกันเลย หรือเกือบจะไม่เกี่ยวเนื่อง อาจ
มีบางคนรู้เรื่องสหอาชีพะกรรมกรบ้าง แต่เนือย
มาก ยิ่งคนที่จะสรุปบทเรียนเกี่ยวกับสหอาชีพะ
กรรมกรได้ เกือบจะไม่มีในหมู่กรรมกร แม้แต่
นักประวัติศาสตร์ ถ้าเรานักประวัติศาสตร์แล้วเหมือน
เป็นสื่อต่อเนื่อง มีสหอาชีพะกรรมกรแล้วก็ยังมี
กรรมกรปัจจุบัน ถ้าผมมีข้อสรุปว่ากรรมกรปัจจุ
บันพัฒนาตัวเมื่อ 14 ตุลาคม ผู้นำคนที่เรารู้จัก

ไม่ได้มีบทเรียน ก่อนหน้านั้นไม่มีการสืบทอด พัฒนาการจริง ๆ แต่เวลาในแง่ที่เรามองประวัติศาสตร์ เราจะรู้สึกว่าลักษณะอย่างนั้นมันน่าจะต่อเนื่องกัน เหมือนกับสมาคมแรงงานไทยกับอียิปต์น่าจะต่อเนื่องกัน ผมไม่ปฏิเสธว่ามันจะไม่ต่อเนื่องทีเดียว แต่มันต่อกันมากน้อยแค่ไหน บางทีมันอาจจะน้อยมากจริง ๆ ก็ได้ในลักษณะการเชื่อมต่อกัน

อีกประเด็นหนึ่ง ผมก็ซ้ากับอาจารย์แลเหมือนกัน คือ บทบาทของปัญญาชนกับกรรมกร ผมคิดว่าประเด็นนี้จะทำให้ชัดเจนขึ้น มันมีหลายครั้งที่ผมรู้สึกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกรกับปัญญาชนมันไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ที่จะทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ปัญญาชนมีรูปการความคิดของเขาเอง เวลาที่เขาเข้าไปสู่กรรมกร เขามีแบบแผนของเขาเสร็จเรียบร้อยแล้ว เขามีอุดมการณ์ของเขาที่เขาจะไปเผยแพร่สู่กรรมกร แต่หลายครั้งที่ทำไม่ได้ หลายครั้งที่หนังสือที่เขาออกไม่ได้จะไปถึงกรรมกร เท่าที่ผมสังเกต การที่เราไม่สามารถที่จะรู้ให้เห็น ความแตกต่างระหว่างกรรมกรกับปัญญาชนซึ่งไปลงงานกรรมกรได้ บางทีอาจจะทำให้ประวัติศาสตร์ของกรรมกรที่เรากำลังจะเขียนขึ้นกลายเป็นประวัติศาสตร์ของปัญญาชนไป คือเราไปถามเรื่องที่มีอยู่คือ ปัญญาชนเคลื่อนไหวอะไรบ้าง ปัญญาชนเสนอความคิดอะไรบ้าง ปัญญาชนมีแนวคิดอย่างไรที่สะท้อนออกไป ถึงเวลาที่เรากำหนดเป็นประวัติศาสตร์ขึ้นมาแล้วบางทีมันกลายเป็นประวัติศาสตร์ของปัญญาชนไม่ใช่ประวัติศาสตร์ของกรรมกร แล้วผมก็มีประเด็นที่ค่อนข้างจะสงสัยอยู่นิดหนึ่ง ผมเองก็ไม่ค่อยเข้าใจของคุณสังเกตเองที่เสนอว่าในช่วงที่มีปัญญาชนรุ่นแรกก็เข้าไปประสานกรรมกรมีอุดมการณ์ 2 อุดม-

การ ที่ถูกนำไปเสนอคืออุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตย อันนั้นผมเห็นว่าจริงอยู่มันมีอุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตย อีกอันหนึ่งคืออุดมการณ์สังคมนิยม อันนั้นผมไม่แน่ใจ เท่าที่ดูในเอกสาร ผมไม่เห็นว่ามันมีรูปธรรมของอุดมการณ์ ที่เรียกว่า อุดมการณ์สังคมนิยมได้เผยแพร่เข้าไปในหมู่กรรมกร.

ตอบวิจารณ์ :

ข้อเสนออันหนึ่งของคุณเทียนชัยที่ว่า “อียิปต์” ไม่น่าจะมีอิทธิพลต่อการก่อตั้งสมาคมคนงานไทย ก็คือสมาคมรุดราง ข้อนี้เป็นปัญหาที่ผมคิดว่าไม่ใช่แค่ผมที่คิด ทว่าใครก็ตามที่เขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์คนงานไทยคงคิด และโดยทั่วไปยังไม่ได้เอามาโยง

ผมคิดว่า การเกิดขึ้นของสมาคมคนงานรุดราง มันจะเกิดขึ้นจากตัวมันเองหรือว่าเกิดจากพลังอะไรบางอย่างที่อยู่ในสังคมไทยเป็นกติกากำหนด ผมคิดว่าโดยตัวพื้นฐานของคนงานไทยจะคิดขึ้นเอง เพื่อที่จะต่อต้านการขยายตัวของระบบทุนนิยม เพื่อที่จะตั้ง Trade Union ขึ้นมา มันจะต้องมาจากพลังบางอย่างที่ทำให้คนงานได้รู้จัก มันอาจจะมาจากเอกสาร จากตัวบุคคลที่มาจากต่างประเทศที่มีประสบการณ์ หรือว่ามาจากแหล่งอื่นๆ ซึ่งตรงนี้สิ่งที่ผมมองก็คือผมมองไปที่สมาคม “อียิปต์” เพราะฉะนั้นนี่คือสิ่งที่ผมพยายามอธิบายว่ากำเนิดของสมาคมคนงานแรกของคนไทยควรจะมาจากสมาคมลับ “อียิปต์” เพราะฉะนั้นเวลาผมทำ ผมพยายามจะพิสูจน์อันนั้น

อันที่สอง ก็คือสมาคม “อึ้งย้ง” จะเป็นตัวแทนคนงานที่อยู่ในประเทศไทย ก็เป็นตัวแทนคนงานจีนได้หรือไม่ได้ ก็ที่เรามีการพูดถึง ผมพยายามจะพูดถึงตรงนั้นเหมือนกัน ในหน้า 4 ที่ผมพยายามจะพูดถึงว่าสมาคมลับมุ่งถึงผลประโยชน์ของสมาชิกพรรคพวกคือคริสต์มากกว่าผลประโยชน์ของคนกลุ่มอาชีพเดียวกัน

เวลาผมมองสมาคมลับ “อึ้งย้ง” ผมไม่ได้มองในแง่ที่ว่ามันจะเหมือนกันไปทั้งหมด เพราะว่ามันมีสมาคมบางอันอยู่ใต้การนำของพวกพ่อค้านายทุน แต่ขณะเดียวกันสมาคม “อึ้งย้ง” บางอันก็ได้มีการต่อสู้เพื่อปรับค่าจ้างแรงงาน คืองานเหล่านี้ผมได้มาจากงานของคุณศุภรัตน์* ฉะนั้น ตรงนี้เป็นตัวสำคัญที่ทำให้เห็นว่า ถึงแม้สมาคมลับ “อึ้งย้ง” จะเป็นสมาคมที่ก่อตั้งแรกสุด วัตถุประสงค์แรกสุดที่ก่อตั้งขึ้นมาในประเทศไทย ก็คือ เพื่อที่จะต่อสู้รักษาสิทธิของตัวเอง ต่อมาก็กลายเป็นต่อต้านจักรพรรดินิยมที่รุกรานประเทศจีนด้วย แต่ไม่ว่าจะด้วยอะไรก็ตาม ในท้ายที่สุดแล้วเมื่อมาอยู่ในประเทศไทย สมาคมลับบางอันก็ได้กลายเป็นเครื่องมือที่ทำให้คนงานได้รับผลประโยชน์ และผมคิดว่าตรงนี้เป็นผลสะท้อนที่คนงานไทยได้รับมา

อีกอันหนึ่งที่จะพูดถึงก็คือ สมาคมคนงานรุดรางเป็นการรวมตัวของชนชาติหรือชนชั้น ซึ่งมีข้อวิจารณ์ของผมอยู่ในหน้า 16 ที่ได้พยายามจะพูดถึงก็คือ ในข้อ 2 และ 4 ที่หนังสือพิมพ์กรรมกรได้พูดถึงว่าคณะกรรมการมีความประสงค์จะเป็นปากเสียงของกรรมกรสยาม แล้วหนังสือพิมพ์

* หมายถึง “สมาคมลับอึ้งย้งในประเทศไทย พ.ศ. ๒๓๖๓ - ๒๔๕๓” วิทยานพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาฯ - บก.

ฉบับนี้มีความมุ่งใจเป็นส่วนใหญ่ คือหวังจะประหารสภาพแห่งความเป็นทาส ซึ่งยังแฝงอยู่ในตัวคนงานหรือลูกจ้างให้ปลาศไปอะไรอย่างนี้ ก็นี่เป็นสิ่งที่ผมคิดว่ามันจะเป็นคำตอบว่ามันจะเป็นการรวมตัวของชนชาติหรือชนชั้น ซึ่งผมมองไปในแง่หลังมากกว่า

อีกอันหนึ่งก็คือผมมองเห็นในเรื่องความขัดแย้งทางชนชั้นมากเกินไปหรือเปล่า ที่ว่ามันเป็นผลประโยชน์ของชนชั้นหรือว่าการต่อสู้ของคนงานรุดราง ในที่สุดแล้วนายจ้างก็ไว้ หยิบยื่นความคิดเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นให้ ในหน้า 11 ผมได้พยายามที่จะช่วยตอบในสิ่งที่ผมพูดไว้ ก็คือว่าสาเหตุของการนัดหยุดงานมาจากอะไร การที่คนงานเรียกร้องค่าจ้างจากนายทุนเดนมาร์กแล้วได้รับการปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง หรือว่านายจ้างไปคักเงินเดือนหรือลดเงินแถมถึงก็ตี นี่คือความหมายของคำว่า class struggle การสรุปของผมในหน้าท้าย ๆ ที่ว่า ไม่ว่าจะนายจ้างเข้าใจหรือไม่ก็ตาม นายจ้างเป็นฝ่ายหยิบยื่นความคิดนี้ให้กับลูกจ้าง การสรุปตรงนั้นผมเอาจากข้อมูลเหล่านี้

อคมการที่ว่า กลุ่มหรือคณะกรรมการที่ลงไปเคลื่อนไหวกรรมกรมีความคิดผสมผสานระหว่างเสรีนิยมกับสังคมนิยม ในหน้า 18 จะบอกได้ว่าอะไรคือสิ่งที่พวกเขาเอาไปลง หนังสือพิมพ์กรรมกร เบ็คเผยแพร่เท็จจริงเกี่ยวกับการปฏิวัติของบอลเชวิค ปี 1917 ให้แก่คนงานได้เรียนรู้ ถ้าเป็นพวกเสรีนิยมธรรมดาคงไม่คิดจะทำเรื่องพวกนี้เท่าไร

อย่างไรก็ดี ผมก็ต้องขอขอบคุณท่านผู้วิจารณ์ทั้งสองท่านมา ณ โอกาสนี้ด้วย.